

Załącznik  
do Uchwały Nr 16/163/21/V  
Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego  
z dnia 30 marca 2021 r.

**Wojewódzki program wyrównywania szans  
i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu  
oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania  
osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026**

**Olsztyn 2021 rok**

## Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Analiza sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim. ....	9
3. Analiza SWOT problematyki niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim. ....	43
4. Założenia programowe.....	46
5. Cel strategiczny, priorytety, cele operacyjne i działania „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026”. ....	47
5.1 Cel strategiczny Programu:.....	47
5.2 Priorytety, cele operacyjne Programu i działania:.....	48
6. Wdrażanie „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021- 2026”. ....	50
6.1 Finansowanie Programu. ....	50
6.2 Harmonogram i monitorowanie realizacji Programu. ....	52

## 1. Wstęp.

Stan zdrowia jest ważnym aspektem życia człowieka, bowiem ma zasadniczy wpływ na poziom aktywności oraz niezależności jednostki w różnych obszarach funkcjonowania, a także na jakość życia. Każdego dnia ze szczególnymi barierami i ograniczeniami borykają się osoby z niepełnosprawnościami.

Zgodnie ze Światowym Raportem o Niepełnosprawności opublikowanym przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) na świecie żyje ponad miliard osób dotkniętych niepełnosprawnością (ok. 15% populacji) i liczba ta stale rośnie. Jest to spowodowane m.in. wydłużeniem średniej długości życia, częstszym występowaniem chorób przewlekłych, takich jak np. cukrzyca czy choroby serca, jak również zwiększoną liczbą wypadków drogowych i klęsk żywiołowych.

Zwiększającą się powszechność występowania niepełnosprawności stawia przed poszczególnymi państwami obowiązek podejmowania działań zapobiegających powstawaniu oraz łagodzenia jej skutków. Działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami są zadaniem ogólnospołecznym, bowiem winny dotyczyć wszystkich dziedzin życia.

Profilaktyka zdrowotna, zdrowy styl życia oraz odnowa środowiska pracy i zamieszkania, powinny mieć podstawowe znaczenie w działaniach wszystkich podmiotów i społeczności, zmierzających do ograniczenia przyczyn niepełnosprawności, gdyż to determinuje w największym stopniu stan zdrowia społeczeństwa. Zapobieganie niepełnosprawności i zmniejszanie jej skutków jest mniej kosztowne niż konieczność zapewnienia późniejszej opieki nad osobami z niepełnosprawnościami i podejmowanie działań zmierzających do ich integracji ze społeczeństwem.

W wielu krajach na świecie, aby umożliwić osobom z niepełnosprawnościami pełne uczestnictwo w życiu społecznym, a także zawodowym, wprowadzono szereg regulacji prawnych. Nie istnieje jedna, powszechnie stosowana definicja niepełnosprawności.

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) niepełnosprawność to każde ograniczenie bądź niemożność prowadzenia aktywnego życia w sposób lub w zakresie uznawanym za typowe dla człowieka, wynikające z utraty sprawności lub nieprawidłowości w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym.

Ostatnie dziesięciolecia przyniosły istotne zmiany w sposobie postrzegania osób z niepełnosprawnościami. Niepełnosprawność nie jest już rozumiana tylko jako rezultat uszkodzenia ciała czy choroby, ale raczej jako wynik barier - społecznych, ekonomicznych, fizycznych - jakie napotyka się w środowisku. O prawach osób z niepełnosprawnościami zaczęto mówić w kontekście praw człowieka. Podczas Światowej Konferencji Praw Człowieka w Wiedniu (czerwiec 1993r.), przyjęto Deklarację Wiedeńską i Program Działania, która potwierdziła, że prawa człowieka mają charakter uniwersalny i przysługują bez żadnych zastrzeżeń również osobom z niepełnosprawnościami. Wszelka dyskryminacja tych osób jest zatem naruszeniem praw człowieka.

Zapewnienie równości szans winno polegać przede wszystkim na eliminacji wszelkich przeszkód fizycznych, finansowych, socjalnych lub psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających osoby z niepełnosprawnościami do aktywnego udziału w życiu społecznym.

13 grudnia 2006 roku została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych ONZ, rezolucją 61/106, Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych. Swój podpis pod aktem prawnym złożyli przedstawiciele 80 państw członkowskich oraz Wspólnota Europejska, w tym również Polska. 6 września 2012 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikował Konwencję o prawach osób z niepełnosprawnościami. W dokumencie tym podkreśla się, że osoba z niepełnosprawnościami powinna korzystać z pełnego równouprawnienia, zakazu dyskryminacji oraz z równości wobec prawa - ma także prawo do: wolności i bezpieczeństwa, swobody poruszania się i niezależnego życia, zdrowia, pracy i edukacji oraz prawo do udziału w życiu politycznym i kulturalnym.

Konwencja wyznacza minimalne standardy w respektowaniu godności ludzkiej oraz długoterminowe cele prowadzące do pełnej integracji osób z niepełnosprawnościami ze społeczeństwem. Zobowiązuje ona Państwa do ochrony wszystkich praw człowieka, w tym praw podstawowych osób z niepełnosprawnościami. Konsekwencją podpisania Konwencji było opracowanie przez Komisję Europejską *Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier*. Ogólnym celem Strategii jest zwiększenie możliwości osób niepełnosprawnych, tak aby mogły one w pełni korzystać ze swoich praw i uczestniczyć w życiu społecznym. W Strategii podkreśla się, że na Unii Europejskiej i państwach członkowskich spoczywa odpowiedzialność za poprawę społecznej i ekonomicznej sytuacji osób z niepełnosprawnościami. W centrum Strategii znajduje się eliminowanie wszelkich barier. Określa się w niej osiem podstawowych obszarów działania: Dostępność, Uczestnictwo, Równość, Zatrudnienie, Kształcenie i szkolenie, Ochrona socjalna, Zdrowie i Działania zewnętrzne.

Konsekwencje niepełnej sprawności nie ograniczają się jedynie do problemów osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin, ale wywołują również wymierne skutki społecznie uboczne w skali kraju i całego świata. Zadaniem każdego państwa demokratycznego jest dbałość o ogólny rozwój, optymalne usprawnianie psychofizyczne i społeczne oraz stworzenie warunków niezbędnych do ogólnego funkcjonowania jego wszystkich obywateli. Zagwarantowanie osobom z niepełnosprawnościami równych praw wymaga z jednej strony przeciwdziałania ich dyskryminacji, a z drugiej stworzenia mechanizmów wyrównywania szans i warunków korzystania z przysługujących im praw. W rzeczywistości jednak osoby z niepełnosprawnościami napotykają zbyt wiele przeszkód, by mogły z tych praw korzystać w pełni. Dlatego niezbędne jest powoływanie szeregu instytucji oraz inicjowanie i realizacja kompleksowych działań, które minimalizowałyby negatywne skutki tego zjawiska. Działania te winny być skierowane m.in. na zapobieganie, wczesne rozpoznawanie i diagnozowanie niepełnosprawności, a także dążenie do zapewnienia dostępu do wszelkiego rodzaju usług.

Ważnym jest przystosowanie i włączenie osób z niepełnosprawnościami, w możliwie maksymalnym stopniu, do normalnego życia i stworzenie im możliwości pełnienia zawodowych i społecznych ról.

Istotą społeczeństwa obywatelskiego są jego aktywni obywatele. Osoby z niepełnosprawnościami mają nie tylko prawa, ale także obowiązki. Jednak bariery społeczne sprawiają, że często nie są one w stanie tych obowiązków wypełniać.

Prawo do niezależnego i godnego życia zapewnia każdemu obywatelowi Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: *Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej* (Art. 69).

W Polsce jednym z podstawowych dokumentów zapewniających prawa osobom z niepełnosprawnościami jest, przyjęta uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych* (1 sierpnia 1997 r. M.P.50.475). W Karcie uznano, że osoby niepełnosprawne, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji. Sejm stwierdza, że oznacza to w szczególności prawo osób niepełnosprawnych do:

- 1) dostępu do dóbr i usług umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu społecznym,
- 2) dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny,
- 3) dostępu do wszechstronnej rehabilitacji mającej na celu adaptację społeczną,
- 4) nauki w szkołach wspólnie ze swymi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej,
- 5) pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych,
- 6) pracy na otwartym rynku zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga - prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych,
- 7) zabezpieczenia społecznego uwzględniającego konieczność ponoszenia zwiększonych kosztów wynikających z niepełnosprawności, jak również uwzględnienia tych kosztów w systemie podatkowym,
- 8) życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym:
  - a) dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej,
  - b) swobodnego przemieszczania się i powszechnego korzystania ze środków transportu,
  - c) dostępu do informacji,
  - d) możliwości komunikacji międzyludzkiej,
- 9) posiadania samorządnej reprezentacji swego środowiska oraz do konsultowania z nim wszelkich projektów aktów prawnych dotyczących osób niepełnosprawnych,
- 10) pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, kulturalnym, artystycznym, sportowym oraz rekreacji i turystyce odpowiednio do swych zainteresowań i potrzeb.

Ustawy kompetencyjne nakładają na organy administracji rządowej i samorządowej określone obowiązki w celu realizacji tych praw. Jednym z takich aktów prawnych jest *Ustawa o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami* z dnia 19 lipca 2019 r. W ramach w/w ustawy podmioty te winny zapewnić dostępność osobom ze szczególnymi potrzebami przez stosowanie uniwersalnego projektowania nowych rozwiązań lub racjonalnych usprawnień w usuwaniu istniejących barier. W myśl ustawy osobą ze szczególnymi potrzebami jest osoba, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami.

Minimalne wymagania w zakresie dostępności obejmują zapewnienie w instytucjach publicznych:

- 1) dostępności architektonicznej:
  - a) zapewnienie wolnych od barier przestrzeni komunikacyjnych budynków,
  - b) instalację urządzeń lub zastosowanie środków technicznych i rozwiązań architektonicznych w budynku, które umożliwiają dostęp do wszystkich pomieszczeń, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych,
  - c) zapewnienie informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy,
  - d) zapewnienie wstępu do budynku osobie korzystającej z psa asystującego,
  - e) zapewnienie osobom ze szczególnymi potrzebami możliwości ewakuacji lub ich uratowania w inny sposób;
- 2) dostępności cyfrowej - wymagania określone w ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych;
- 3) dostępności informacyjno-komunikacyjnej:
  - a) obsługę z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się, w języku migowym i innych środkach komunikowania się, lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu online do usługi tłumacza przez strony internetowe i aplikacje,
  - b) instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń opartych o inne technologie, których celem jest wspomaganie słyszenia,
  - c) zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności - w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania,
  - d) zapewnienie, na wniosek osoby ze szczególnymi potrzebami, komunikacji z podmiotem publicznym w formie określonej w tym wniosku.

Spełnienie w/w wymagań ma na celu poprawę warunków życia i funkcjonowania obywateli ze szczególnymi potrzebami, narażonych na marginalizację lub dyskryminację ze względu na niepełnosprawność lub obniżony poziom sprawności z powodu wieku czy choroby. Rozwiązania przewidziane w ustawie realizują zapisy Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, zobowiązujące do zapewnienia takim osobom praw na równi z innymi obywatelami.

W Polsce zasadniczym aktem prawnym, który, obok ustawy o pomocy społecznej, ustawy o rentach i emeryturach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym i ustawie Prawo Budowlane, ma odniesienie i wpływ na poprawę sytuacji osób z niepełnosprawnościami, jest ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Akt ten określa zadania administracji publicznej na rzecz tych osób, m.in. nakłada na samorząd województwa obowiązek opracowania i wdrażania wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Od 1999 r. Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego realizuje programy wieloletnie na rzecz mieszkańców województwa z niepełnosprawnościami. Aktualny **„Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020”** jest piątym programem, który jest systematycznie wdrażany i monitorowany. Z końcem bieżącego roku planowane jest jego zakończenie.

Niniejszy projekt programu jest w dużej mierze kontynuacją zadań Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Poprzedzono go analizą aktualnej sytuacji społeczno-zawodowej tej grupy mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego oraz diagnozą problemów i potrzeb w zakresie wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu tych osób, uwzględniając wytyczne zawarte w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

Przy opracowaniu Programu wykorzystano również wskaźniki osiągnięcia celów ostatniego, kończącego się programu, co pozwoliło na określenie stopnia jego realizacji, podsumowanie dotychczasowych efektów, a także sporządzenie wniosków i rekomendacji, które pośrednio posłużyły do wytyczenia kierunku dalszych działań.

Wzięto również pod uwagę wyniki badań, przeprowadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, na temat aktualnej sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie i wynikające z tych badań rekomendacje do działań zmierzających do poprawy warunków ich życia.

Dokument wzbogacono o nową koncepcję działań wynikających z aktualnej diagnozy problemów i potrzeb, biorąc pod uwagę szerokie możliwości aplikowania o środki Unii Europejskiej, a szczególnie środki Europejskiego Funduszu Społecznego, na realizację projektów na rzecz włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami, w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027.

Do opracowania Programu Zarządzeniem Nr 29/2020 Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 17 lutego 2020 r. z późniejszymi zmianami, powołany został Zespół specjalistów-praktyków z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej, reprezentujących różne środowiska, instytucje oraz organizacje pozarządowe, w tym przedstawiciele:

- 1) Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego,
  - 2) samorządów powiatów i gmin województwa warmińsko-mazurskiego,
  - 3) Wojewody Warmińsko-Mazurskiego,
  - 4) Warmińsko-Mazurskiego Kuratora Oświaty,
  - 5) organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych,
  - 6) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego,
  - 7) Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie,
  - 8) Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w Olsztynie,
  - 9) Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
  - 10) Warmińsko-Mazurskiego Sejmiku Osób Niepełnosprawnych w Olsztynie,
- oraz innych ważnych partnerów społecznych zajmujących się problematyką niepełnosprawności i promocją zdrowia.

Działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami zawarte w niniejszym Programie mają charakter interdyscyplinarny, dotyczą wszystkich dziedzin życia, dlatego zakłada się, że będą one realizowane przy ścisłej współpracy z instytucjami administracji rządowej, samorządowej, organizacjami pozarządowymi, fundacjami oraz innymi partnerami społecznymi.

Jest to program otwarty, o dużym stopniu ogólności, co umożliwiać będzie podejmowanie różnorodnych, pożytecznych inicjatyw na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Dotychczasowe efekty działań na rzecz tej grupy osób, podejmowanych przez administrację publiczną, szereg instytucji i sektor pozarządowy, świadczą o znacznym postępie w zakresie wyrównywania szans oraz przeciwdziałania jej społecznemu wykluczeniu. Sprzyjają temu również pozytywne zmiany zachodzące w świadomości społecznej, polegające na rozumieniu równości praw osób bez względu na ich kondycję psychofizyczną. Tworzy się coraz więcej specjalnych programów, które mają uwzględniać interesy wszystkich obywateli, w tym również osób z niepełnosprawnościami. Jednak w dalszym ciągu osoby te napotykają zbyt wiele przeszkód, by mogły w pełni z tych praw korzystać.

Niwelowaniu tych trudności ma służyć niniejszy Program, a doświadczenie w dotychczasowej realizacji zadań na rzecz osób z niepełnosprawnościami i coraz większa odpowiedzialność partnerów społecznych za stworzenie odpowiednich warunków życia wszystkim obywatelom bez względu na wiek, płeć i sprawność psychofizyczną, pozwala mieć nadzieję, że zwiększy się skuteczność wspólnych działań wynikających z tego Programu.



## 2. Analiza sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim.

Jednym z najbardziej niepokojących problemów społecznych ostatnich lat jest wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami. Staje się on niezwykle istotny, gdyż społeczeństwo żyje coraz dłużej. Dłuższe życie wiąże się w głównej mierze z pogorszeniem sprawności fizycznej i psychicznej. Problem niepełnosprawności dotyka również osoby w młodym wieku, a nawet dzieci. Spowodowany jest wadami wrodzonymi, chorobami przewlekłymi, wypadkami czy urazami. Bez względu na przyczynę jest on ważnym problemem społecznym.

Nie istnieje jedna, powszechnie stosowana definicja niepełnosprawności. Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) do osób z niepełnosprawnościami zaliczają się osoby z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami.

W polskim prawie osoby z niepełnosprawnościami określa się jako osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnienie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej, jeżeli uzyskały orzeczenie o zakwalifikowaniu przez organy do jednego z trzech stopni niepełnosprawności (znacznego, umiarkowanego, lekkiego) oraz o niezdolności do pracy.

Według *Stanu Zdrowia Ludności Polski w 2014 r.*, opracowanego przez Główny Urząd Statystyczny, 12,9% populacji naszego kraju dotknięte jest niepełnosprawnością. Zgodnie z klasyfikacją GUS zbiorowość osób z niepełnosprawnościami dzieli się na 2 podstawowe grupy:

- osoby niepełnosprawne **prawnie** tj. takie, które posiadają odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony,
- osoby niepełnosprawne **tylko biologicznie** tj. takie, które nie posiadają orzeczenia, ale mają (odczuwają) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania podstawowych czynności.

Z ww. badań wynika, że teren województwa warmińsko-mazurskiego zamieszkuje ogółem 210 100 osób z niepełnosprawnością, co stanowi 14,7% ogółu społeczeństwa tego regionu (dla porównania: wg *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, w 2011 r. na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zamieszkiwało 197 293 osoby z niepełnosprawnościami).

Z ogólnej liczby osób z niepełnosprawnościami, wg stanu na 2014 r.:

- 62 700 to osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie (29,84%),
- 102 000 to osoby niepełnosprawne tylko prawnie (48,55%),
- 45 400 to osoby niepełnosprawne tylko biologicznie (21,61%).

Największą grupę, tj. 97 000 (46,2%) stanowiły osoby w wieku 50-69, a najmniejszą w wieku 0-14 lat - 10 300 osób (4,9%). Liczba osób z niepełnosprawnościami w wieku aktywności zawodowej (15-69 lat) wyniosła 143 800 osób, co stanowiło 68,44% ogółu osób z niepełnosprawnościami.

Z informacji uzyskanych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie wynika, że w latach 2015-2019 liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydawanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim utrzymuje się na podobnym poziomie.

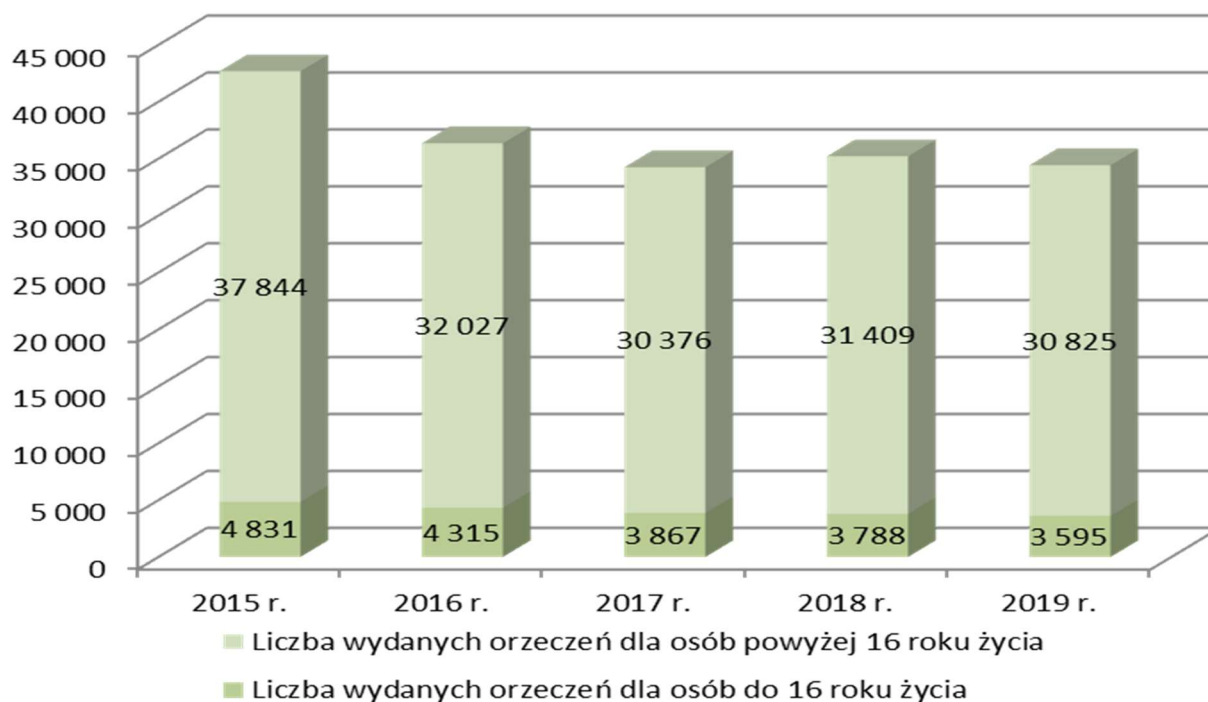
W ww. okresie wydano łącznie 182 877 orzeczeń o niepełnosprawności, z tego:

- 20 396 (11,15%) osobom do 16 roku życia,
- 162 481 (88,85%) osobom powyżej 16 roku życia.

W tej grupie ludności u 56 953 osób (31,14%) najczęściej występującym schorzeniem były upośledzenia narządu ruchu. Chorobami układów oddechowego i krążeniowego dotkniętych było 29 120 osób (15,92%). Najmniej, tj. 24 875 osób (13,60%) posiadało orzeczenie z powodu chorób neurologicznych.

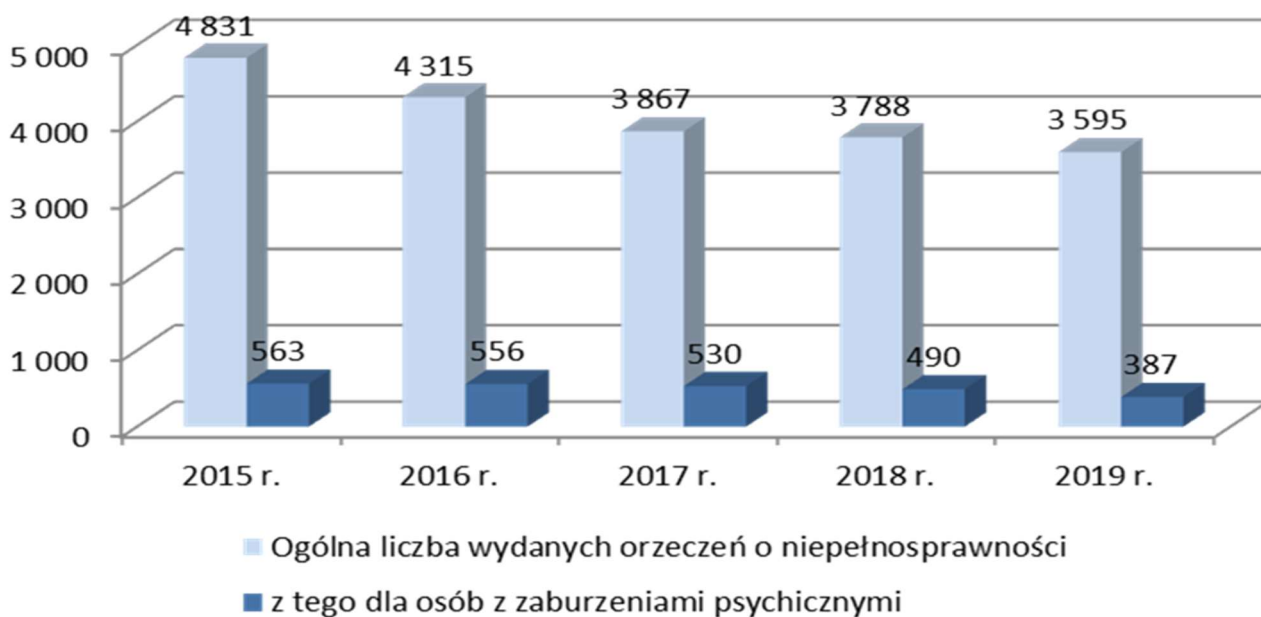
W latach 2015-2019 z łącznie wydanych 182 877 orzeczeń o niepełnosprawności aż 21 659 (11,84%) to orzeczenia o niepełnosprawności z powodu zaburzeń psychicznych.

**Wykres 1. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności.**



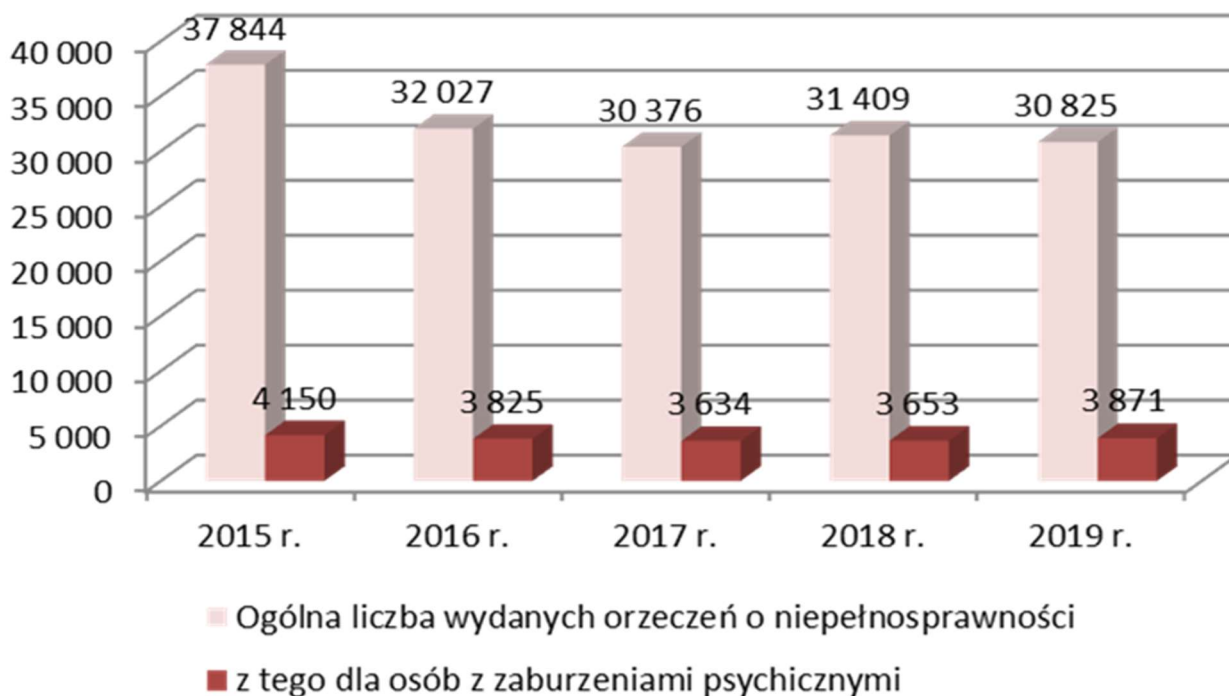
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

**Wykres 2. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności dla osób przed 16 rokiem życia, z uwzględnieniem osób z zaburzeniami psychicznymi.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

**Wykres 3. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych przez powiatowe zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności dla osób powyżej 16 roku życia, z uwzględnieniem osób z zaburzeniami psychicznymi.**



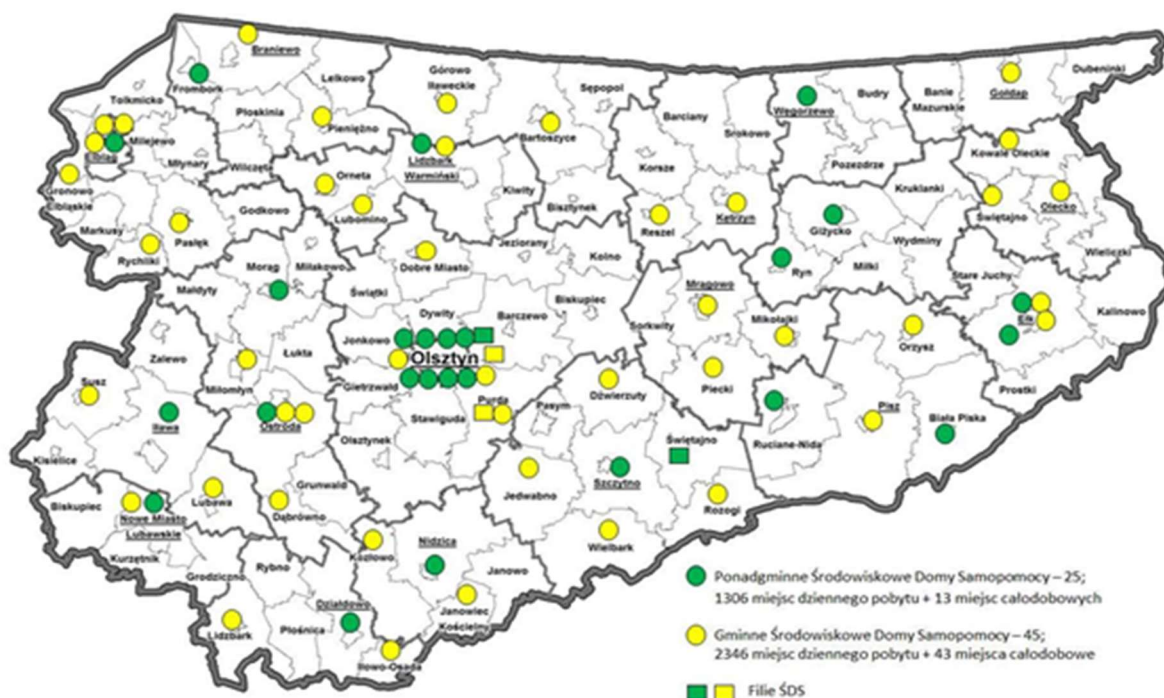
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

Zadania na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi w głównej mierze realizowane są przez Środowiskowe Domy Samopomocy, które świadczą usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym.

Z uwagi na dużą liczbę osób z zaburzeniami psychicznymi oraz rozmiar potrzeb w zakresie zapewnienia tym osobom wielostronnej i powszechnie dostępnej opieki zdrowotnej oraz innych form opieki i pomocy, niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego w 2019 roku opracował i realizuje *Regionalny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2019-2022 dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego*, przyjęty Uchwałą Nr 60/848/19/VI Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 17 grudnia 2019 r. RPOZP jest kontynuacją Wojewódzkiego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015 Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Kierunki działań na rzecz tej grupy mieszkańców województwa z niepełnosprawnościami wytyczono w oparciu o diagnozę problemów i potrzeb oraz założenia zawarte w *Narodowym Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022*.

W ramach działań na rzecz promocji zdrowia psychicznego oraz zapobiegania zaburzeniom psychicznym Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego w latach 2015-2019 zrealizował 74 zadania z zakresu zdrowia psychicznego oraz zapobiegania zaburzeniom psychicznym, na łączną kwotę ponad 260 tys. zł, w których uczestniczyli pacjenci oddziałów szpitalnych z zaburzeniami psychicznymi, opiekunowie, personel – łącznie 16 867 osób, w tym 5 233 osób z niepełnosprawnościami.

Mapa 1. Gminne i ponadgminne środowiskowe domy samopomocy funkcjonujące na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego według stanu na 31 grudnia 2019 r.



Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat liczba ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi w formie Środowiskowych Domów Samopomocy w województwie warmińsko-mazurskim utrzymuje się na podobnym poziomie. Na koniec 2019 roku odnotowano w województwie 70 ŚDS, w których jest 3 652 miejsc dziennych i 56 miejsc całodobowych.

Z danych uzyskanych z powiatów i gmin województwa warmińsko-mazurskiego wynika, że na terenie każdego powiatu funkcjonował co najmniej jeden ŚDS. Z tej formy wsparcia skorzystało w 2018 r. 4 316 osób. Jednak, z uwagi na rozmiar potrzeb w tym zakresie oraz na nierównomierne rozmieszczenie ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi na obszarze województwa, ich liczba jest nadal niewystarczająca. Z analizy potrzeb zgłaszanych przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Biskupcu wynika, że tylko w samym powiecie olsztyńskim ze względu na dużą liczbę mieszkańców odnotowuje się braki tych placówek, szczególnie we wschodniej jego części. Na terenie tego powiatu działają trzy ŚDS: w Prejłowie, Marcinkowie i Piotraszewie, a codzienny do nich dowóz jest kosztowny i wyczerpujący dla uczestników.

Z uwagi na ograniczenia, jakie posiadają te osoby, rekomendowane jest tworzenie ŚDS "blisko" miejsca zamieszkania osób potrzebujących wsparcia.

W ostatnich latach szczególnie nasilił się problem braku oferty wsparcia dla osób z niepełnosprawnością sprzężoną, zwłaszcza z głębokim upośledzeniem umysłowym oraz z autyzmem. Niezbędne jest zatem tworzenie warunków do ich ustawicznej edukacji, rehabilitacji i aktywnego uczestnictwa społecznego.

Inną formą wsparcia dziennego dla osób z zaburzeniami psychicznymi jest klub samopomocy, którego zakres usług określa właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą. Celem klubu jest wspieranie aktywności społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi w ich własnym środowisku. W województwie warmińsko-mazurskim w roku 2019 funkcjonowało 13 tego typu jednostek. Z uwagi na dużą liczbę osób z zaburzeniami psychicznymi zasadne jest poszerzanie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez tworzenie lokalnych klubów samopomocy.

Profilaktyka ma kluczowe znaczenie w zapobieganiu niepełnosprawności oraz ograniczaniu i łagodzeniu jej skutków. Wpływa nie tylko, na jakość i komfort życia jednostki, ale także na całą populację, niosąc pozytywne efekty związane z ograniczaniem niepełnosprawności oraz utrwalaniem pozytywnych wzorców zachowań społecznych. Jednak wymaga to podejmowania szybkich i skutecznych działań zapobiegawczych wszystkich podmiotów i społeczności. Zapobieganie niepełnosprawności i zmniejszanie jej skutków jest znacznie tańsze i łatwiejsze niż konieczność finansowania leczenia, zapewnienia późniejszej opieki nad osobami z niepełnosprawnościami i podejmowania działań zmierzających do ich integracji ze społeczeństwem.

W 2019 r. Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego w ramach RPO WiM 2014-2020 dofinansował ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego projekty w zakresie profilaktycznych programów zdrowotnych z uwzględnieniem rehabilitacji medycznej oraz programów zapobiegania rozwojowi próchnicy w zakresie

komplementarnym do interwencji krajowej, na łączną kwotę ponad 1,4 mln zł. Wsparciem objęto 5 359 osób w zakresie działań informacyjnych oraz 1 200 w zakresie działań profilaktycznych.

Dla poznania możliwości zaspokojenia potrzeb i rozwiązywania problemów w egzekwowaniu praw osób z niepełnosprawnościami, na podstawie materiałów uzyskanych z Głównego Urzędu Statystycznego, Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, Kuratorium Oświaty w Olsztynie, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego, analiz własnych i badań Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Raportów z monitoringu wdrażania w latach poprzednich „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020”, dokonano analizy aktualnej sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim.

Analiza dotyczyła następujących aspektów życia:

- sytuacji na rynku pracy,
- problemów edukacji,
- standardu życia,
- dostępu do usług rehabilitacyjnych,
- problemów rehabilitacji społecznej,
- dostępności architektonicznej, cyfrowej lub informacyjno-komunikacyjnej.

Według ogólnopolskiego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), opracowanego przez GUS, na koniec IV kwartału 2019 r. liczba osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim w wieku aktywności zawodowej (16 lat i więcej) wyniosła 135 tys. osób.

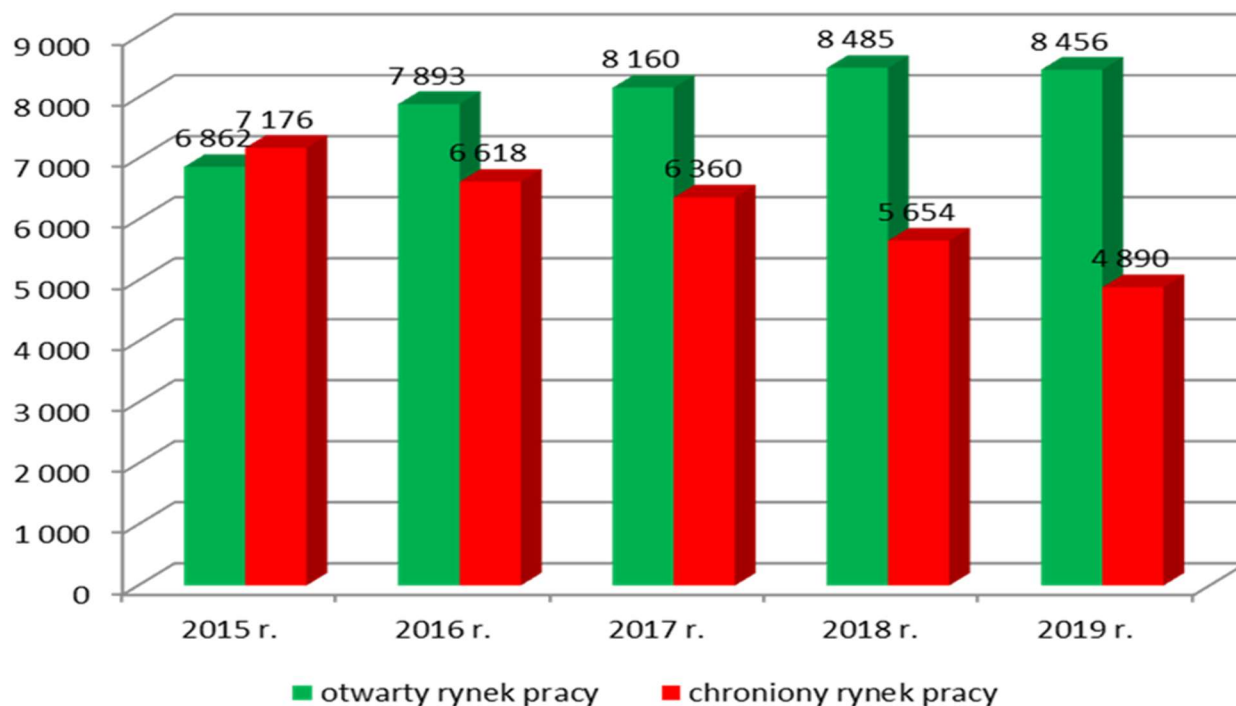
Jak wynika z informacji uzyskanych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na temat środków finansowych przekazanych z Systemu Obsługi Dofinansowań i Refundacji (SODIR) i wypłaconych beneficjentom, w województwie warmińsko-mazurskim w 2019 r. zatrudnionych było 13 346 osób z niepełnosprawnościami, w tym:

- 8 456 osób na otwartym rynku pracy,
- 4 890 osób na chronionym rynku pracy.

Na przestrzeni ostatnich lat liczba osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych na chronionym rynku pracy z roku na rok maleje, natomiast na otwartym rynku pracy zauważalny jest wzrost zainteresowania pracodawców zatrudnianiem tych osób. W stosunku do ogólnej liczby osób z niepełnosprawnościami w wieku aktywności zawodowej jest to liczba znikoma, stanowi zaledwie 9,8%. Dlatego należy podjąć szersze działania zmierzające do aktywności zawodowej tych osób.



**Wykres 4. Liczba osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych na otwartym i chronionym rynku pracy**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

W latach 2015-2019 obok wzrostu poziomu zatrudnienia, obserwuje się spadek bezrobocia wśród osób z niepełnosprawnościami, zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy (spadek w 2015 r. z liczby 5 148 do liczby 3 345 w 2019 r.). Jednak, powszechnie wiadomym jest, że liczba osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym pozostających bez zatrudnienia jest wielokrotnie większa.

W związku z tym, niezbędne jest motywowanie tych osób, do podejmowania aktywności zawodowej i edukacyjnej, co może przyczynić się do zwiększenia ich szans na uzyskanie zatrudnienia.

Z informacji z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, Raportu z monitoringu jednostek administracji publicznej województwa warmińsko-mazurskiego, Raportu monitoringu wdrażania w latach 2018-2019 „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020” powodem braku aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami są między innymi:

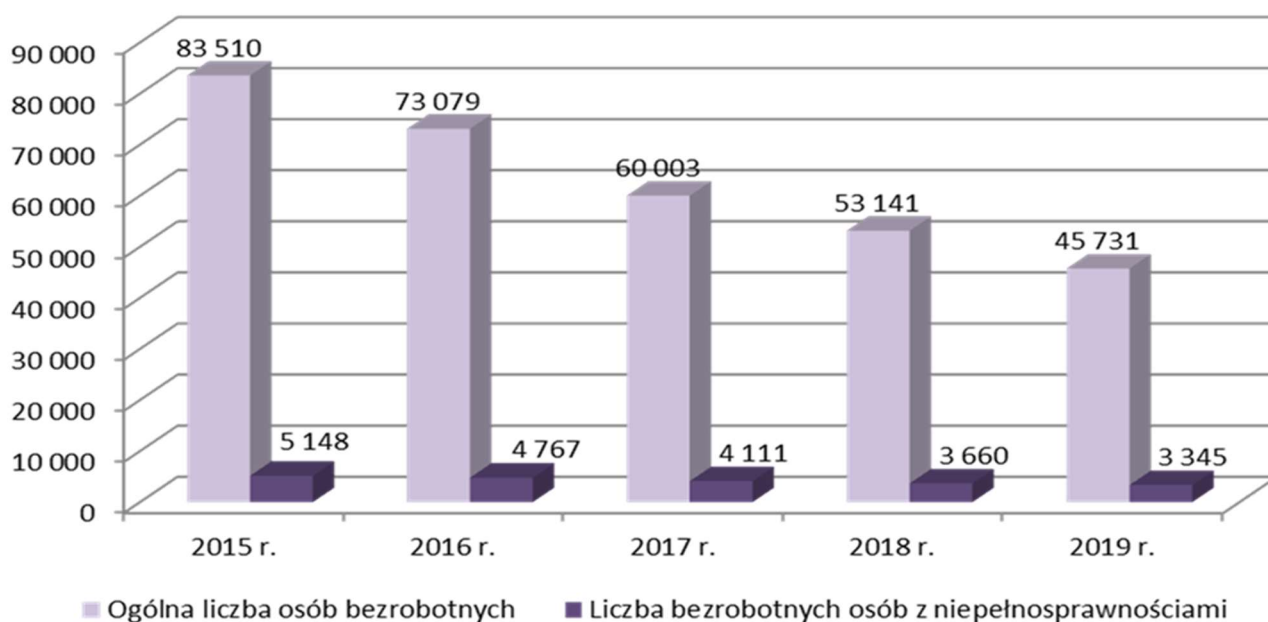
- bariery edukacyjno-kompetencyjne (niski poziom ich wykształcenia i kompetencji zawodowych),
- bariery instytucjonalne (np. niewystarczająca infrastruktura społeczna i bariery architektoniczne),

- problemy organizacyjne (np. utrudniony dostęp do usług, słaba organizacja w społecznościach lokalnych, słaba mobilność przestrzenna osób z niepełnosprawnościami),
- niekorzystne zapisy w orzecznictwie o niepełnosprawności, wydawanym przez ZUS do celów rentowych, dyskwalifikujące osobę z niepełnosprawnościami jako potencjalnego pracownika,
- programy socjalne niekiedy demobilizujące do podjęcia aktywności zawodowej,
- brak dostępności architektonicznej, cyfrowej lub informacyjno-komunikacyjnej.

Najbardziej narażone na wykluczenie społeczne są osoby długotrwale bezrobotne, tj. zdolne do pracy oraz deklarujące chęć jej podjęcia, które w ciągu ostatnich dwóch lat będąc zarejestrowane w urzędzie pracy nie podjęły zatrudnienia na okres dłuższy niż 12 miesięcy. Grupa ta na koniec 2019 r. stanowiła 40 % ogółu osób z niepełnosprawnościami.

Spośród ogólnej liczby bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim, corocznie najliczniejszą grupę stanowią osoby wieku 50-59 lat, tj. około 40%.

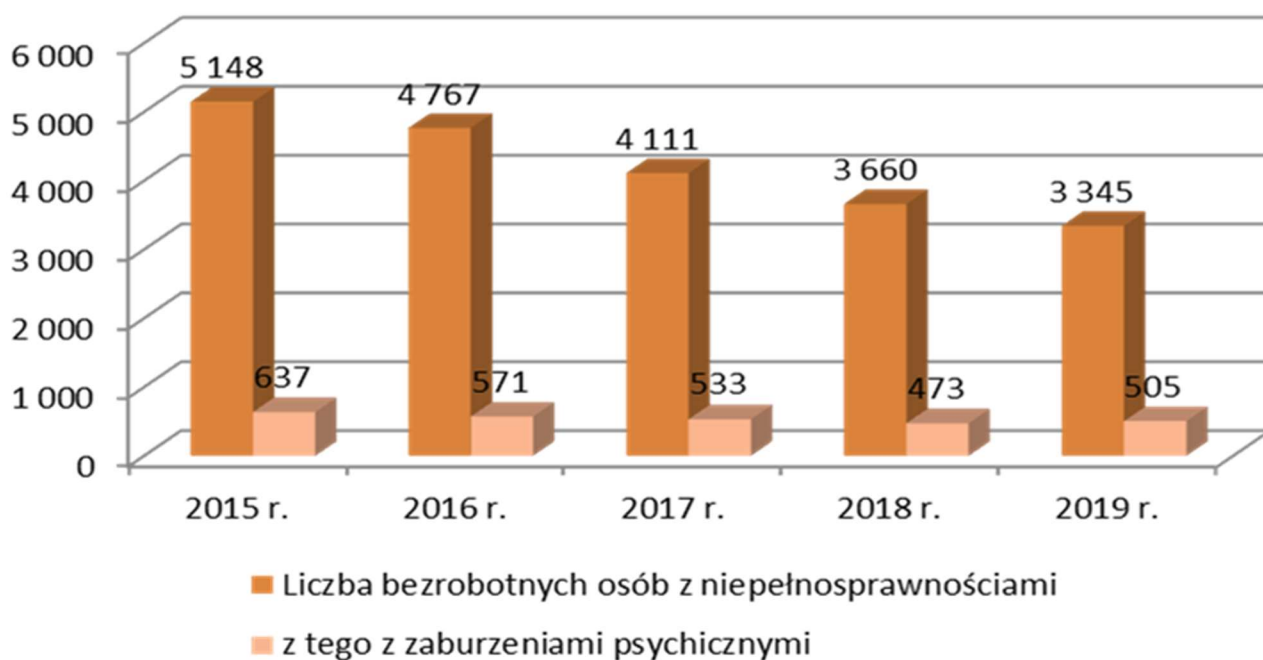
**Wykres 5. Liczba bezrobotnych osób zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

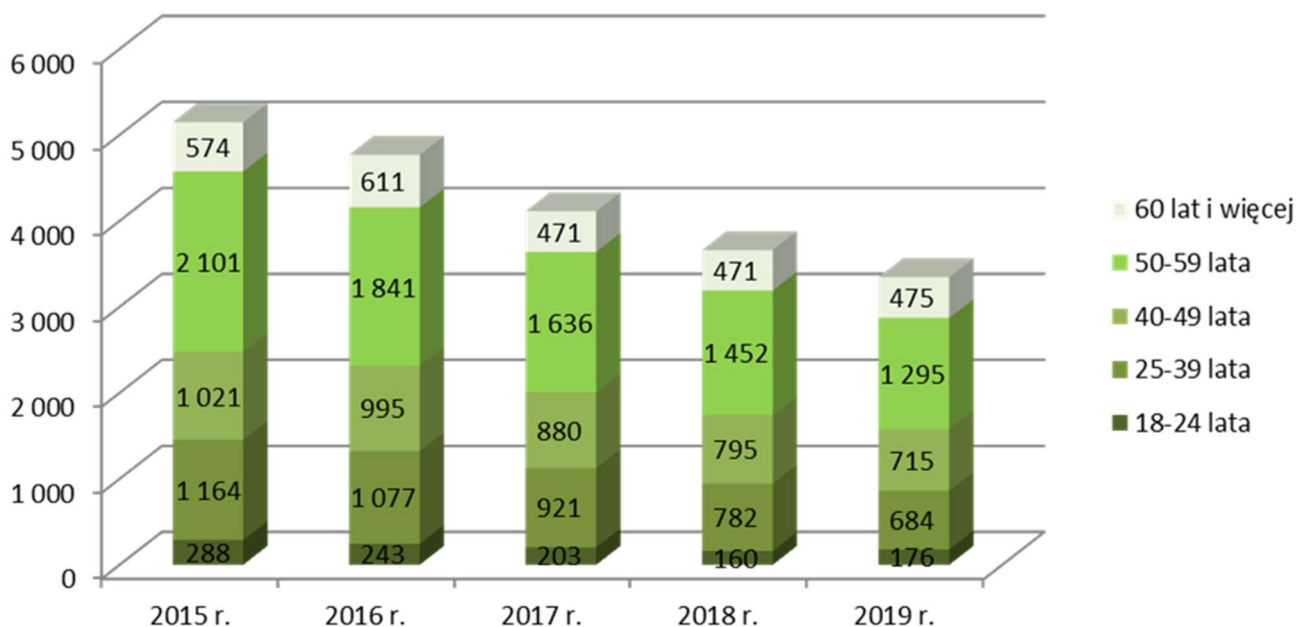


**Wykres 6. Liczba niepełnosprawnych bezrobotnych w województwie warmińsko-mazurskim, z uwzględnieniem osób z zaburzeniami psychicznymi.**



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

**Wykres 7. Liczba bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim według wieku.**



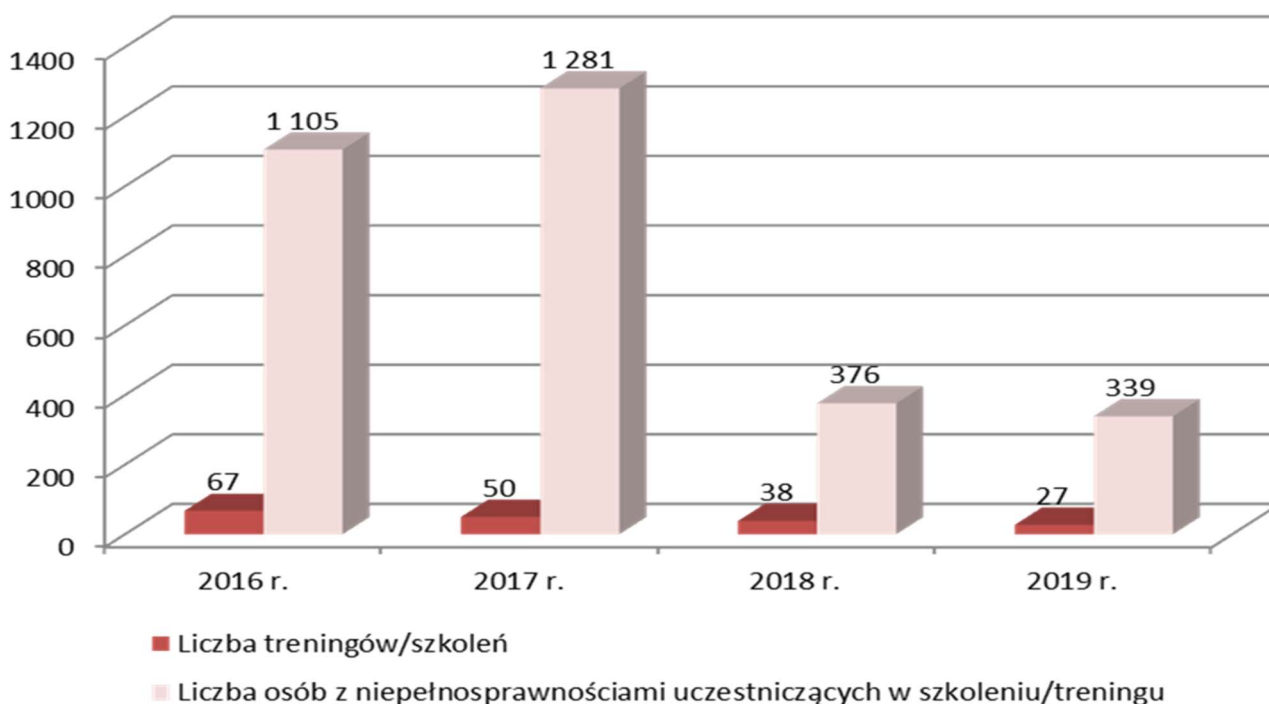
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

Osoby z niepełnosprawnościami wymagają szczególnego wsparcia, co zostało uwzględnione w *Strategii Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w Województwie Warmińsko-Mazurskim do 2025 roku*. Działania na rzecz wyrównywania szans zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami w sposób bezpośredni zostały

zawarte w jej Priorytecie III – Włączenie zawodowe i społeczne osób zagrożonych wykluczeniem. Są one ukierunkowane na integrację grup defaworyzowanych z rynkiem pracy, ograniczenie poziomu wykluczenia zawodowego i społecznego mieszkańców oraz zwiększenie dostępności miejsc pracy i usług społecznych. Potrzeba aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami corocznie znajduje również odzwierciedlenie w Regionalnym Planie Działań na rzecz Zatrudnienia w Województwie Warmińsko-Mazurskim - poprzez określenie tej grupy jako priorytetowej, a także realizację działań ukierunkowanych na ułatwienie jej dostępu do rynku pracy.

Zadania na rzecz aktywizacji bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami są realizowane w głównej mierze przez Powiatowe Urzędy Pracy. Koordynatorem jest Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie. Powiatowe Urzędy Pracy co roku opracowywały i realizowały programy szkoleniowe, treningi aktywizujące i treningi pracy, motywujące osoby z niepełnosprawnościami do podejmowania aktywności zawodowej. W latach 2016-2019 przeprowadzono w tym zakresie 182 treningi/szkolenia, z których skorzystało łącznie 3 101 mieszkańców województwa.

**Wykres 8. Szkolenia, treningi aktywizujące i treningi pracy, motywujące osoby z niepełnosprawnościami do podejmowania aktywności zawodowej.**



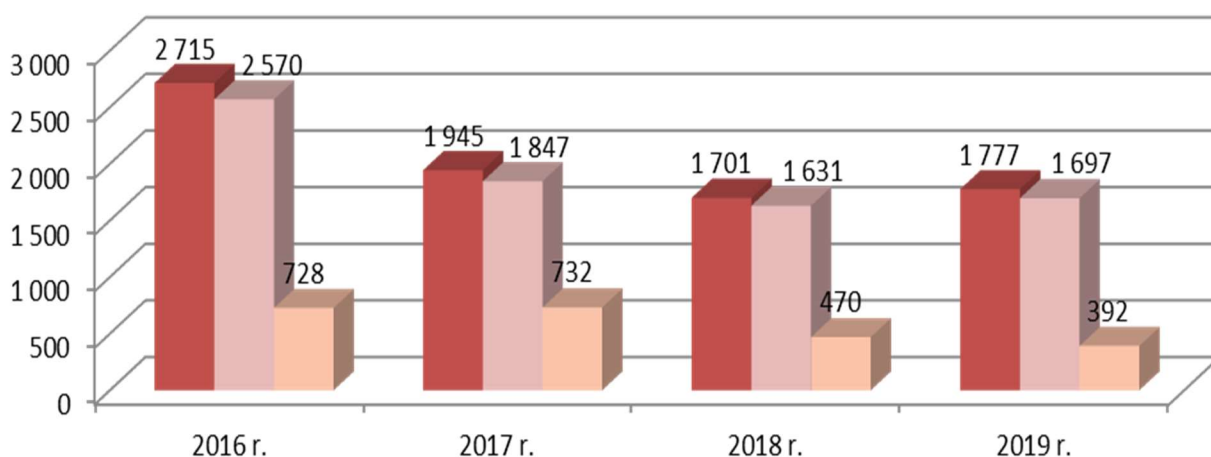
Źródło: dane statystyczne z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

W celu zwiększenia szans na zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami powiatowe urzędy pracy podejmują szereg działań, w tym:

- popularyzują wśród pracodawców możliwości i korzyści z zatrudniania tych osób,
- udzielają wsparcia finansowego, w tym ze środków PFRON, Funduszu Pracy i Europejskiego Funduszu Społecznego, pracodawcom zatrudniającym te osoby, w tym z przeznaczeniem na przystosowanie stanowisk pracy, zakup wyposażenia, dofinansowania zatrudnienia pracownika pomagającego zatrudnionej osobie z niepełnosprawnością,
- popularyzują wśród bezrobotnych osób możliwość uzyskania pomocy (szkolenia, dofinansowanie) przy rozpoczynaniu działalności gospodarczej.

Jak wynika z informacji WUP (zebranych z powiatowych urzędów pracy) od 2016 roku zanotowano spadek liczby ofert wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej. W okresie 2016-2019 oferty zatrudnienia i innej pracy zarobkowej stanowiły 7 745 ofert wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej dla tych osób a w formach aktywizacji zawodowej, takich jak szkolenia, staże, przygotowanie zawodowe dorosłych i prace społecznie użyteczne uczestniczyło łącznie 2 322 osoby.

**Wykres 9. Aktywizacja bezrobotnych z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim.**

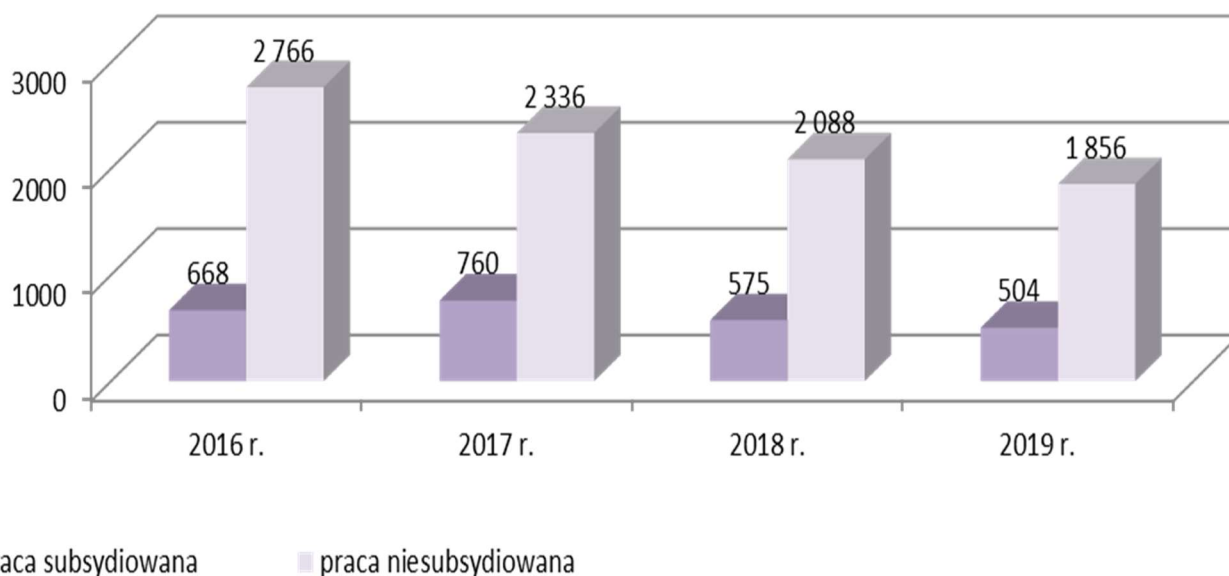


- wolne miejsca pracy i aktywizacji zawodowej
- oferty zatrudnienia lub inna praca zarobkowa
- liczba uczestników szkoleń, staży i prac społecznie użytecznych

Źródło: dane statystyczne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

W latach 2016-2019 pracę subsydiowaną (w zakładach pracy chronionej i działalność gospodarczą) podjęło łącznie 2 507 osób z niepełnosprawnościami, niesubsydiowaną (prace sezonowe i działalność gospodarczą) natomiast podjęło 9 046 osób. Jak przedstawia poniższy wykres liczba podjęć pracy subsydiowanej i niesubsydiowanej z roku na rok spada.

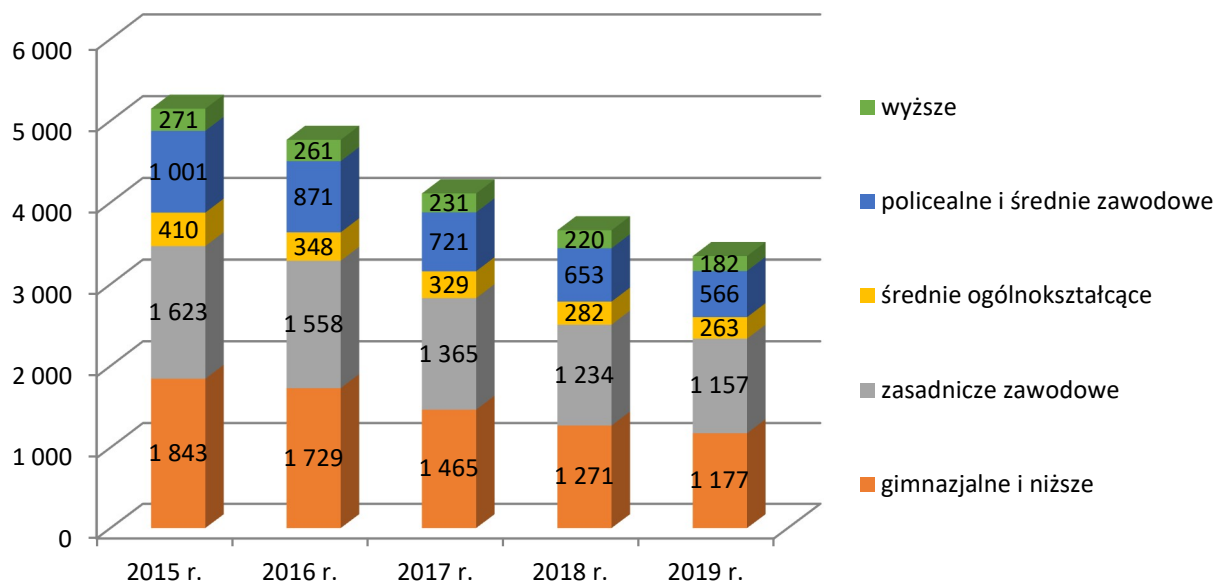
**Wykres 10. Podjęcia pracy przez bezrobotne osoby z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: dane statystyczne Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

Poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami jest jedną z podstawowych determinant ich aktywnego uczestnictwa na rynku pracy. Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie wynika, iż najczęściej bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami posiada wykształcenie gimnazjalne lub niższe, a tylko 5-6%, w poszczególnych latach, to osoby z wykształceniem wyższym.

**Wykres 11. Liczba bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim według wykształcenia.**



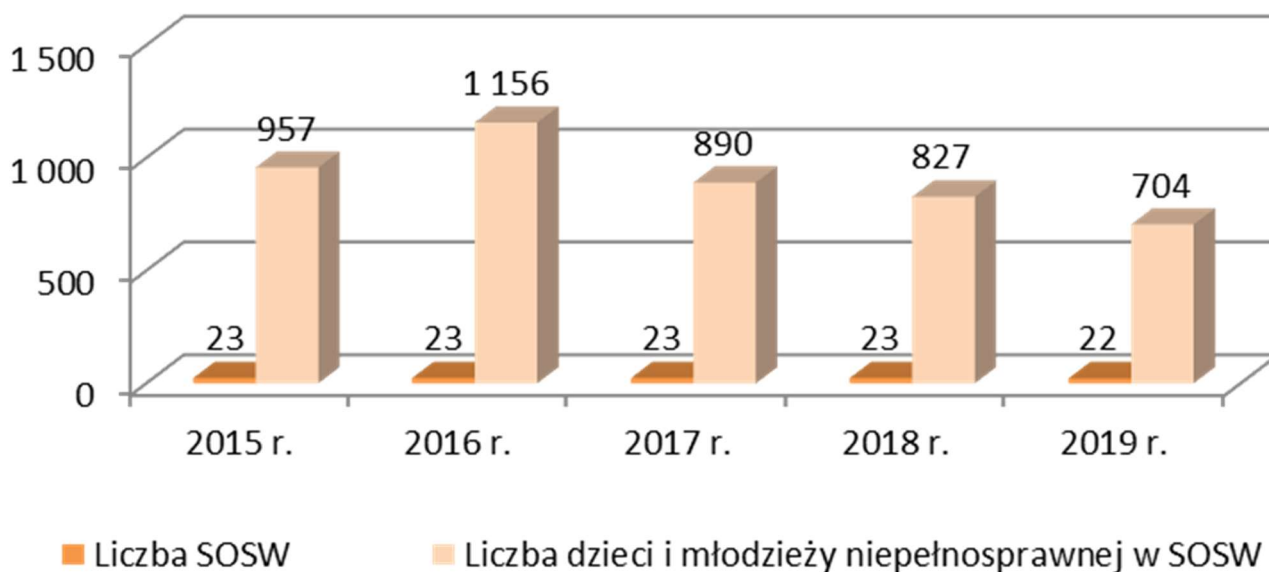
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie.

Osoby z niepełnosprawnościami legitymują się niższym, w porównaniu z osobami sprawnymi wykształceniem, w szczególności osoby z obszarów wiejskich (zarówno w województwie warmińsko-mazurskim, jak i na terenie całego kraju). Spowodowane jest to przede wszystkim trudnościami w dostępie do edukacji z powodu barier transportowych.

Na jakość i poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami w regionie niewątpliwym wpływ ma system edukacji. Jest on realizowany poprzez wychowanie przedszkolne, szkoły podstawowe, gimnazja (do 31 sierpnia 2019 r.), szkoły ponadpodstawowe, szkoły wyższe oraz placówki kształcenia ustawicznego. Dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami mogą realizować obowiązek szkolny i nauki w szkołach specjalnych oraz szkołach ogólnodostępnych.

Wg danych z Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie na 30 września 2019 r. w województwie warmińsko-mazurskim działają 22 Specjalne Ośrodki Szkolno-Wychowawcze, do których uczęszcza 704 dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, w ramach obowiązku szkolnego na poziomie przedszkolnym, szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowej. Na przestrzeni lat 2015-2019 liczba ośrodków jest niezmienna, zmniejszyła się natomiast liczba uczniów uczęszczających do tych placówek.

**Wykres 12. Liczba specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych w województwie warmińsko-mazurskim.**



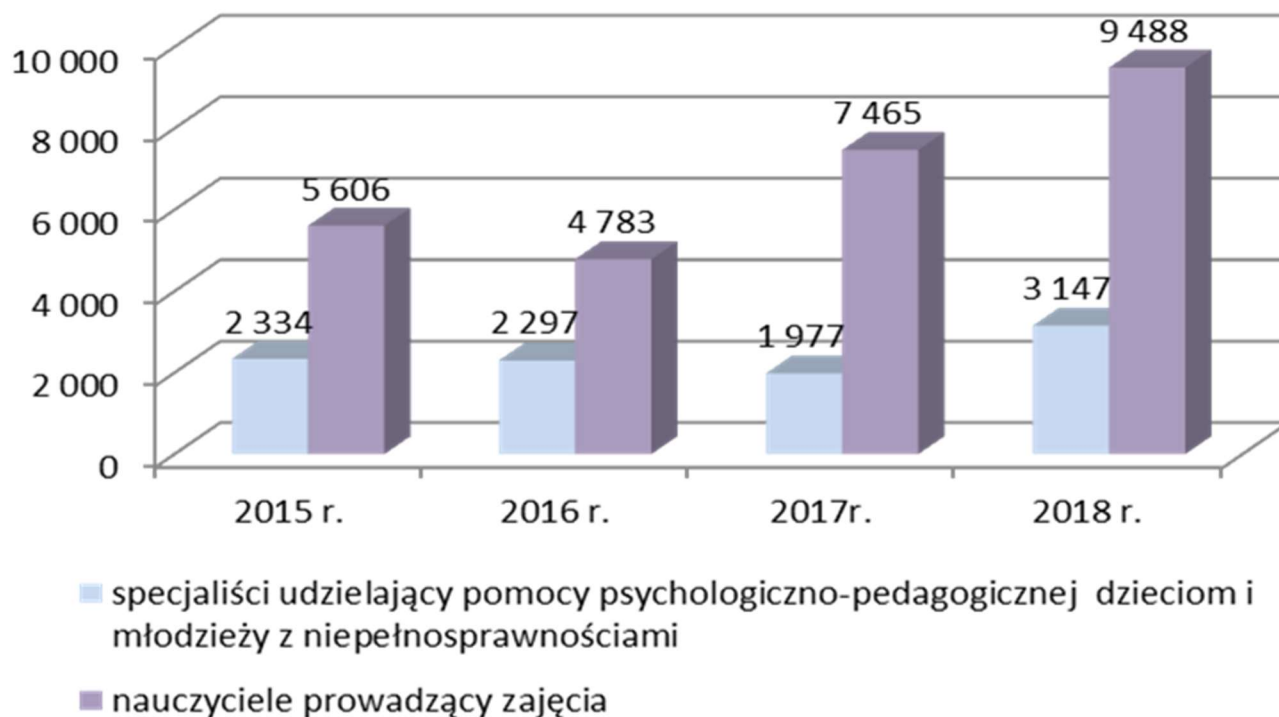
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.

Ponadto, w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonuje 8 Ośrodków Rewalidacyjno-Wychowawczych, które umożliwiają wychowankom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim lub znacznym realizację obowiązku szkolnego.

Zgodnie z danymi z Systemu Informacji Oświatowej przekazanymi przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie wszyscy uczniowie z niepełnosprawnościami, posiadający orzeczenie lub opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej objęci są wsparciem psychologiczno-pedagogicznym przez szkoły lub placówki.

W 2018 r. w województwie warmińsko-mazurskim w szkołach i placówkach oświatowych zatrudnionych było 3 147 nauczycieli specjalistów (pedagogów, psychologów, rehabilitantów, doradców zawodowych, logopedów, terapeutów pedagogicznych) udzielających pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością oraz 9 488 nauczycieli (prowadzących zajęcia o charakterze terapeutycznym, z zakresu kształcenia słuchu, korekcyjno-kompensacyjne, korekcyjno-wyrównawcze, dydaktyczno-wyrównawcze, rewalidacyjne, rewalidacyjno-wychowawcze, kształtujące lub rozwijające kreatywność, rozwijające komunikowanie się, socjoterapeutyczne, nauczycieli wspomagających współorganizujących kształcenie). W 2018 r. ww. pomocą objęto 8 793 dzieci i młodzieży, z czego 1 142 dzieci w przedszkolach i 7 651 w szkołach.

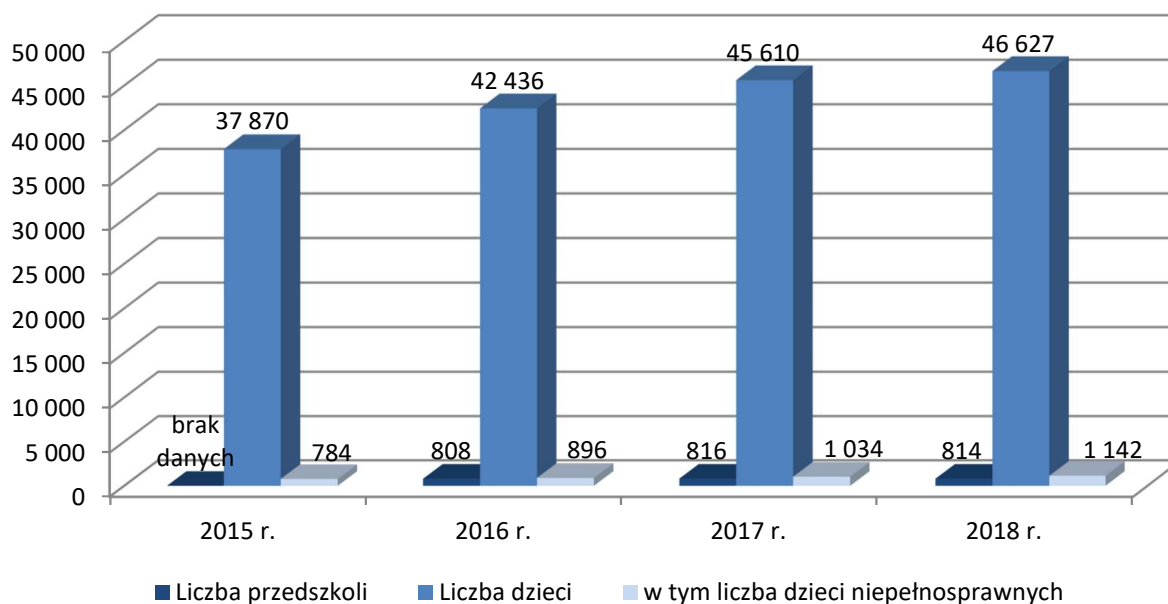
**Wykres 13. Specjaliści udzielający pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami oraz nauczyciele prowadzący zajęcia w województwie warmińsko-mazurskim na przestrzeni lat.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.

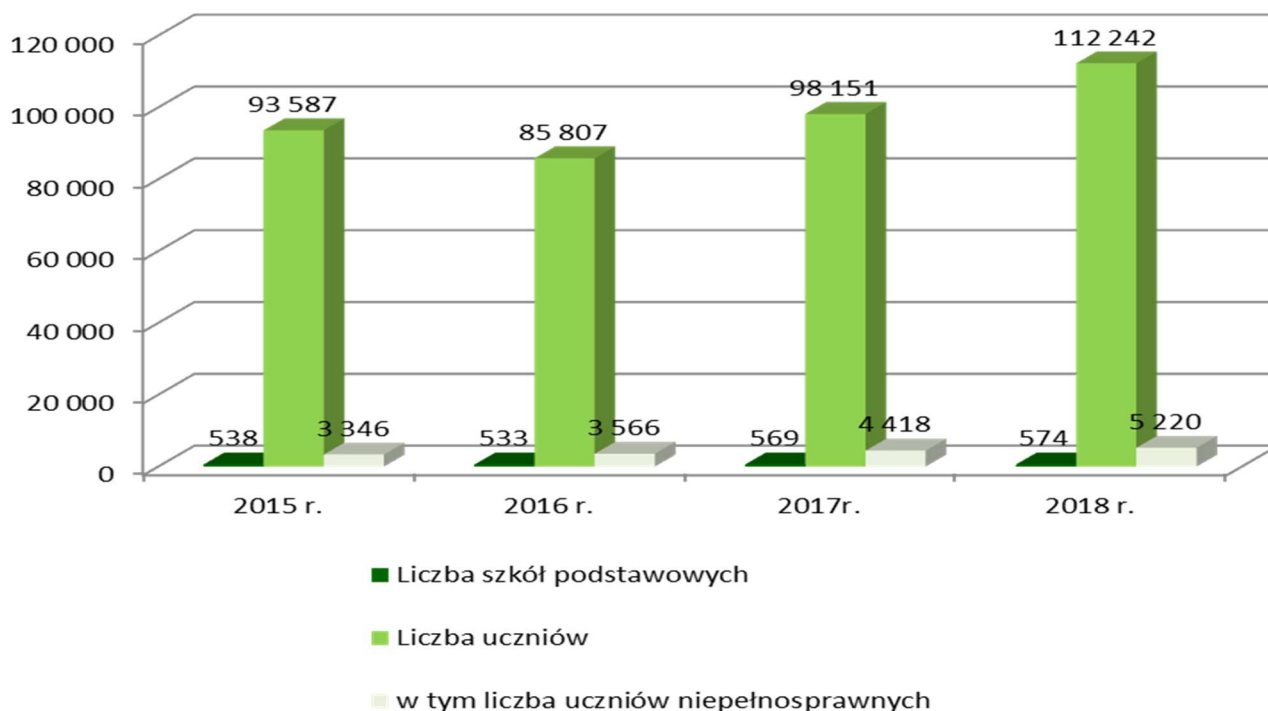
W województwie warmińsko-mazurskim w 2018 r. funkcjonowało 814 jednostek realizujących wychowanie przedszkolne. Są to: przedszkola jako samodzielne placówki, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych. Uczęszczało do nich 46 627 dzieci, z czego 1 142 to dzieci z niepełnosprawnościami.

**Wykres 14. Liczba jednostek, w których realizuje się wychowanie przedszkolne w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.

**Wykres 15. Liczba szkół podstawowych w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.

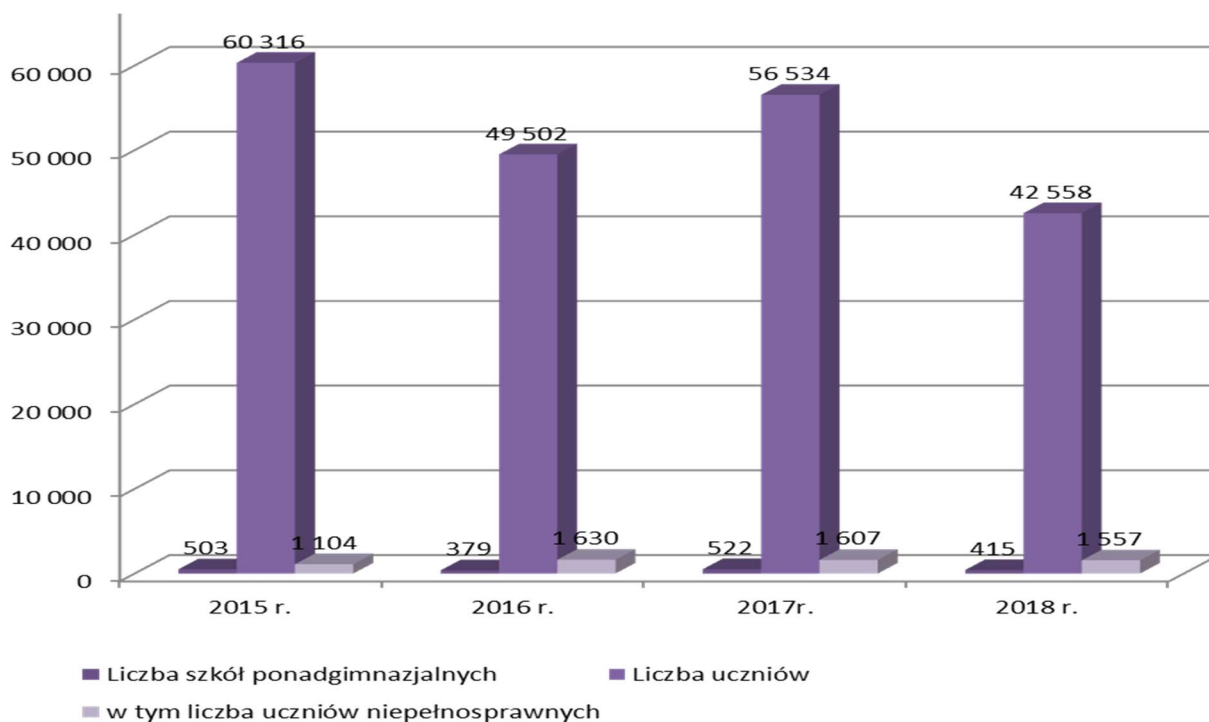


**Wykres 16. Liczba gimnazjów i oddziałów gimnazjalnych w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej w Olsztynie przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.

**Wykres 17. Liczba szkół ponadgimnazjalnych\* w województwie warmińsko-mazurskim.**



\* liceum ogólnokształcące, liceum plastyczne, zasadnicza szkoła zawodowa/branżowa szkoła I stopnia (od 1.09.2017r.), technikum, szkoła specjalna przysposabiająca do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z więcej niż jedną niepełnosprawnością.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie.



Z danych Systemu Informacji Oświatowej przekazanych przez Kuratorium Oświaty w Olsztynie wynika, że w roku 2018 ze 125 450 uczniów ogólnodostępnych szkół podstawowych i gimnazjów 6 094 osób to uczniowie z niepełnosprawnościami.

Istotnym wsparciem realizacji zadań w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami są działania podmiotów ekonomii społecznej. Osoby te, z uwagi na charakter niepełnosprawności bardzo często nie mają szans konkurować z osobami pełnosprawnymi na otwartym rynku pracy. Wymagają najpierw odpowiedniego wsparcia i dopiero po nabyciu pewnych umiejętności, zdobyciu kwalifikacji, mają szanse na uzyskanie zatrudnienia. W zależności od stopnia niepełnosprawności i rodzaju schorzeń mogą stopniowo być przygotowywane do wejścia na otwarty rynek, poprzez uczestnictwo w Warsztatach Terapii Zajęciowej, udział w Klubach Integracji Społecznej, Centrach Integracji Społecznej, pracę w warunkach pracy chronionej (Zakłady Aktywności Zawodowej, Spółdzielnie Socjalne, Zakłady Pracy Chronionej) i docelowo na otwartym rynku pracy. Udział w KIS-ach/CIS-ach umożliwia reintegrację zawodową, łączącą instrumenty aktywnej polityki rynku pracy i instrumenty pomocy społecznej oraz ściśle z nią związaną reintegrację społeczną. Ważnym elementem ekonomii społecznej są także Spółdzielnie Socjalne oraz Zakłady Aktywności Zawodowej, które łączą działalność gospodarczą z integracją społeczną i zawodową.

Wg stanu na 31.12.2019 r. w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowało:

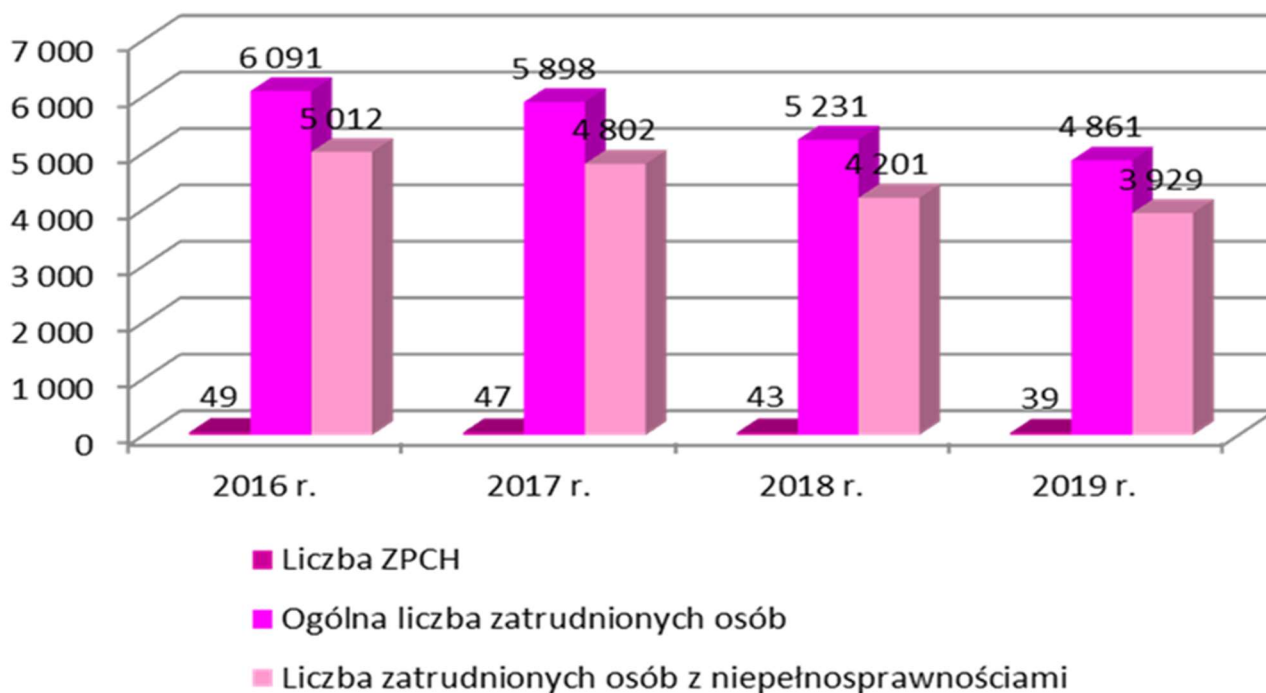
- 35 Warsztatów Terapii Zajęciowej,
- 9 Zakładów Aktywności Zawodowej,
- 39 Zakładów Pracy Chronionej,
- 75 Spółdzielni Socjalnych,
- 10 Centrów Integracji Społecznej,
- 48 Klubów Integracji Społecznej.

Warsztaty Terapii Zajęciowej stwarzają osobom z niepełnosprawnościami, niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Prowadzone są głównie przez fundacje i stowarzyszenia, a ich koszty współfinansowane są przede wszystkim ze środków PFRON, a także środków powiatu, w którym dany warsztat funkcjonuje. Na koniec 2019 r. w każdym powiecie województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonowały Warsztaty Terapii Zajęciowej. Od 2015 r. liczba warsztatów Terapii Zajęciowej jest niezmienna, wzrasta natomiast liczba uczestników tych warsztatów. Wzrost liczby uczestników WTZ świadczy o zwiększających się potrzebach w zakresie aktywizacji społecznej osób z niepełnosprawnościami niezdolnych do podjęcia pracy. Ogółem w 2019 r. 35 warsztatów skupiało 1 488 uczestników.

Istotną formą aktywności osób z niepełnosprawnościami wspomagającą proces rehabilitacji zawodowej i społecznej są Zakłady Aktywności Zawodowej. Osoby zatrudnione w zakładach, obok wykonywania pracy zarobkowej, uczestniczą w rehabilitacji, przygotowują się do życia w otwartym środowisku oraz uczą się pełnego, niezależnego i aktywnego życia na miarę ich indywidualnych możliwości.



**Wykres 18. Liczba Zakładów Pracy Chronionej w województwie warmińsko-mazurskim.**

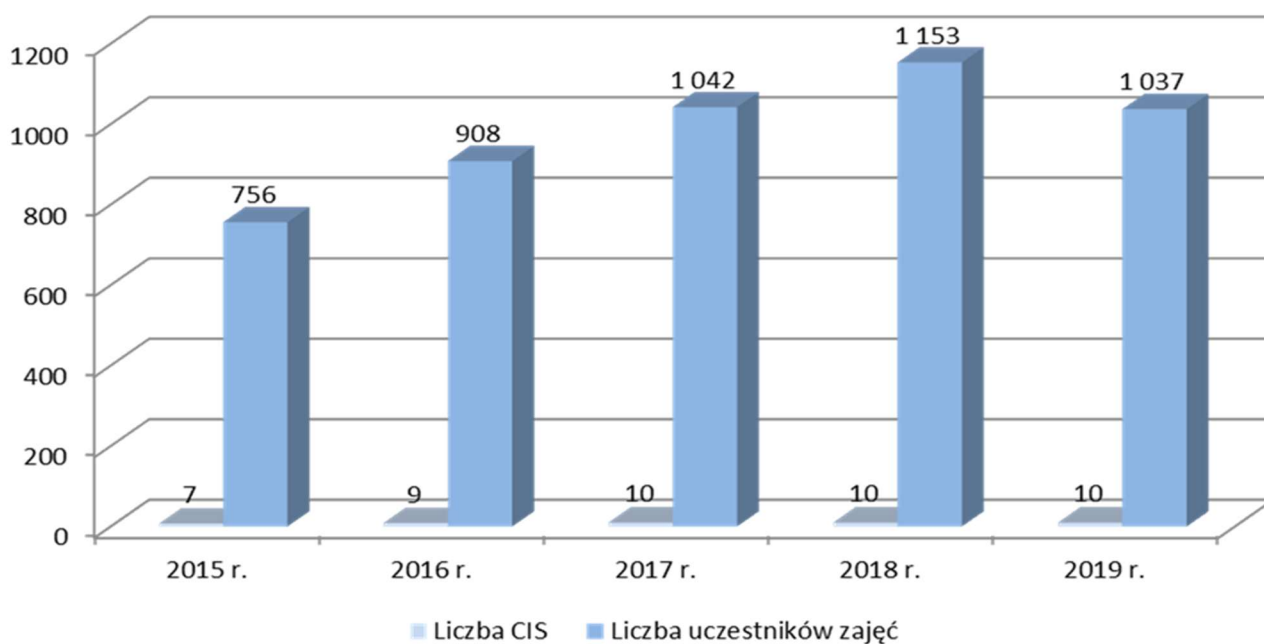


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

Centra Integracji Społecznej prowadzą działania pozwalające przede wszystkim zdobyć nowe kwalifikacje zawodowe lub przyczynić się do przekwalifikowania zawodowego. Zajęcia z zakresu reintegracji społecznej realizowane w CIS-ach równoległe z programem reintegracji zawodowej – stanowią integralną część procesu przywracania do życia społecznego i zawodowego uczestników, którzy nie potrafiąc sprostać problemom związanym z zabezpieczeniem bytu sobie i najbliższej rodzinie, znaleźli się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej. W rejestrze Wojewody Warmińsko-Mazurskiego w województwie warmińsko-mazurskim na dzień 31.12.2019 r. wpisanych było 10 Centrów Integracji Społecznej.

W 2019 roku w zajęciach w ramach reintegracji społecznej i zawodowej uczestniczyło 1 037 osób, w tym 163 to osoby z niepełnosprawnościami. Dzięki tej formie wsparcia 187 osób usamodzielniało się ekonomicznie, w tym 56 osób z niepełnosprawnościami.

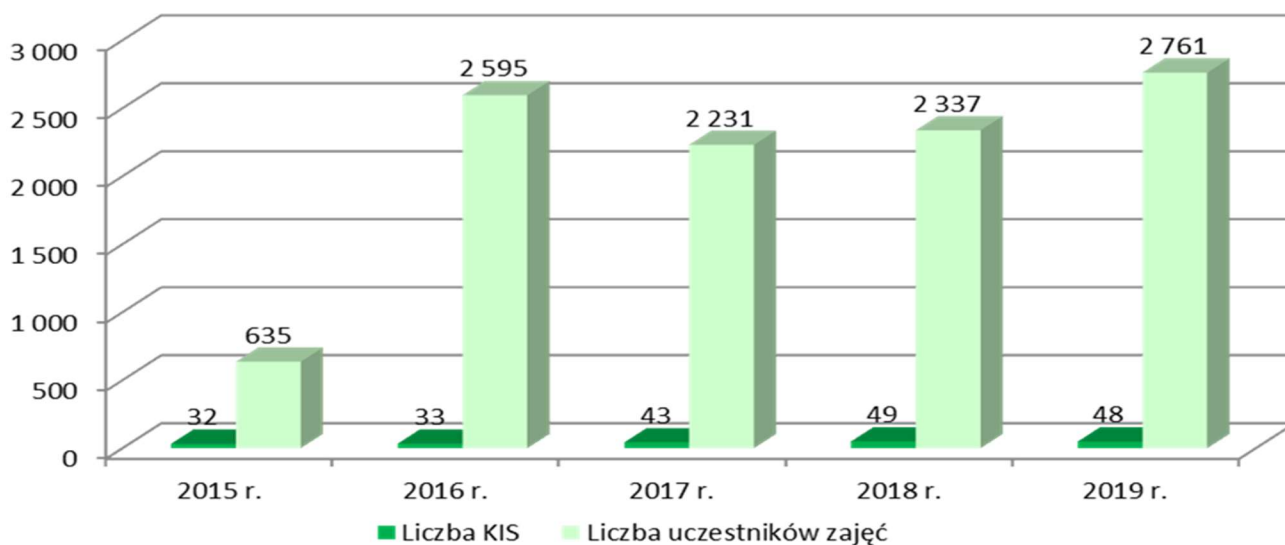
**Wykres 19. Liczba Centrów Integracji Społecznej w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Klub Integracji Społecznej to podmiot, którego celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu lokalnym, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych. Z danych Warmińsko-Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie wynika, iż na 31 grudnia 2019 r. na terenie województwa działało 48 Klubów Integracji Społecznej. W trzech powiatach (gołdapskim, ełckim, ostródzkim) nie funkcjonują takie kluby. W 2019 roku różnego rodzaju wsparciem objęto 2 761 osób, z czego 579 osób podjęło zatrudnienie po zakończeniu zajęć.

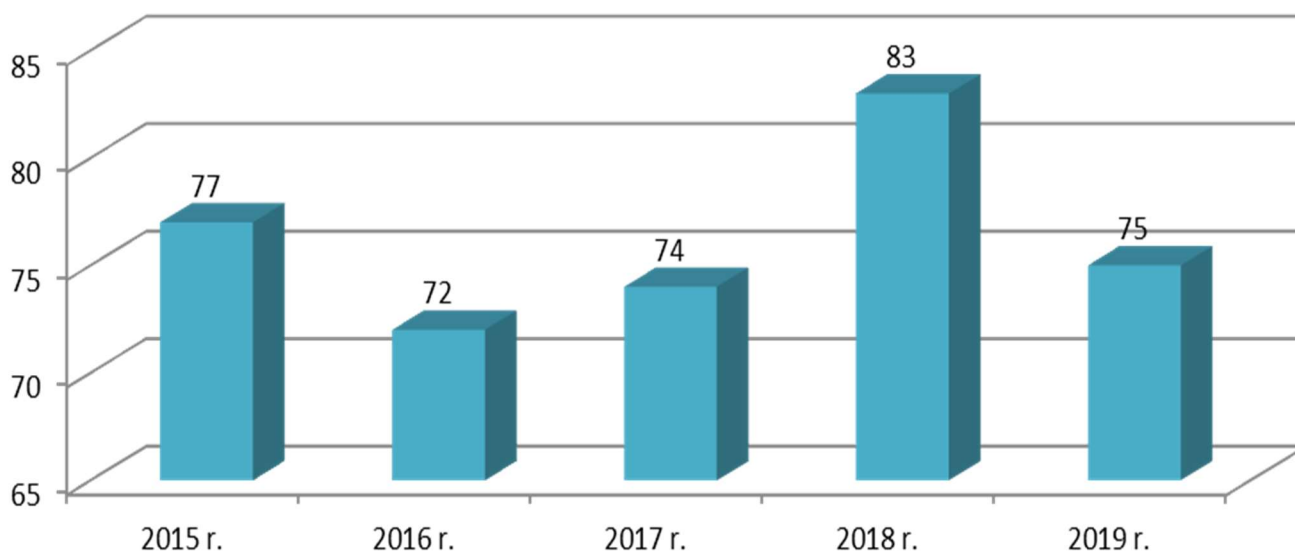
**Wykres 20. Liczba Klubów Integracji Społecznej w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Ważnym elementem ekonomii społecznej są także Spółdzielnie Socjalne, które wprowadzają schematy przedsiębiorstwa do rozwiązywania problemów społecznych i środowiskowych. Łączą one działalność gospodarczą z integracją społeczną i zawodową członków, tj. osób z niepełnosprawnościami lub osób doświadczających trudności na rynku pracy (długotrwale bezrobotni, byli więźniowie, narkomanii, bezdomni). Przedmiotem działalności spółdzielni jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę jej członków. Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego na 31 grudnia 2019 r. aktywnie działało 75 spółdzielni socjalnych (tylko w powiecie oleckim nie funkcjonowała żadna spółdzielnia socjalna).

**Wykres 21. Liczba Spółdzielni Socjalnych w województwie warmińsko-mazurskim.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Obok CIS-ów, KIS-ów, Spółdzielni Socjalnych, WTZ-ów i ZAZ-ów do podmiotów ekonomii społecznej zalicza się, m.in. organizacje pozarządowe, spółki prawa handlowego o charakterze non-profit, Spółdzielnie pracy, Spółdzielnie inwalidów, Spółdzielnie niewidomych i Spółdzielnie uczniowskie.

Podmioty ekonomii społecznej zmieniają postawę osób z niepełnosprawnościami, pozwalają na ich ekonomiczne usamodzielnienie, a także włączanie tych osób do ponownego pełnienia ról społecznych w lokalnym środowisku. W związku z powyższym, ważne jest wdrażanie i doskonalenie systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie warmińsko-mazurskim, poprawa efektywności podmiotów tego sektora, m.in. poprzez wzrost kompetencji kadry i jakości produktów ekonomii społecznej, jak również wzrost świadomości na ten temat poprzez promocję dobrych praktyk.

Z uwagi na istotne znaczenie podmiotów ekonomii społecznej w procesie rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, niezwykle ważne jest podejmowanie działań w zakresie inicjowania i tworzenia tych podmiotów, a także wspierania działań już istniejących. Dlatego Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 wdraża „Wojewódzki Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Warmia i Mazury 2015-2020”, którego

elementem jest realizacja projektu pt. „Ekonomia społeczna na Warmii i Mazurach”. Jego uczestnikami są pracownicy lokalnych i regionalnych podmiotów działających na rzecz rozwoju i wzmocnienia znaczenia ekonomii społecznej w województwie. W ramach w/w projektu, w latach 2016-2019 odbywały się spotkania podmiotów reintegracyjnych ZAZ, WTZ, CIS i KIS, których celem była wymiana informacji i doświadczeń w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami.

Ograniczone możliwości zarobkowania oraz wysokie wydatki na opiekę zdrowotną, czy rehabilitację sprawiają, że gospodarstwa domowe z osobami z niepełnosprawnościami borykają się z kłopotami finansowymi, a nawet żyją na granicy ubóstwa. W procesie dążenia do zagwarantowania tym osobom równych praw do godnego życia, szczególne znaczenie ma zapewnienie poczucia bezpieczeństwa oraz stwarzanie warunków do przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych. Podmiotami powołanymi do tej roli, w ramach ustawy o pomocy społecznej, są jednostki organizacyjne pomocy społecznej, które udzielają nie tylko zabezpieczenia socjalnego osobom z niepełnosprawnościami, ale również różnorodnych form wsparcia ograniczających poczucie odrzucenia i marginalizacji.

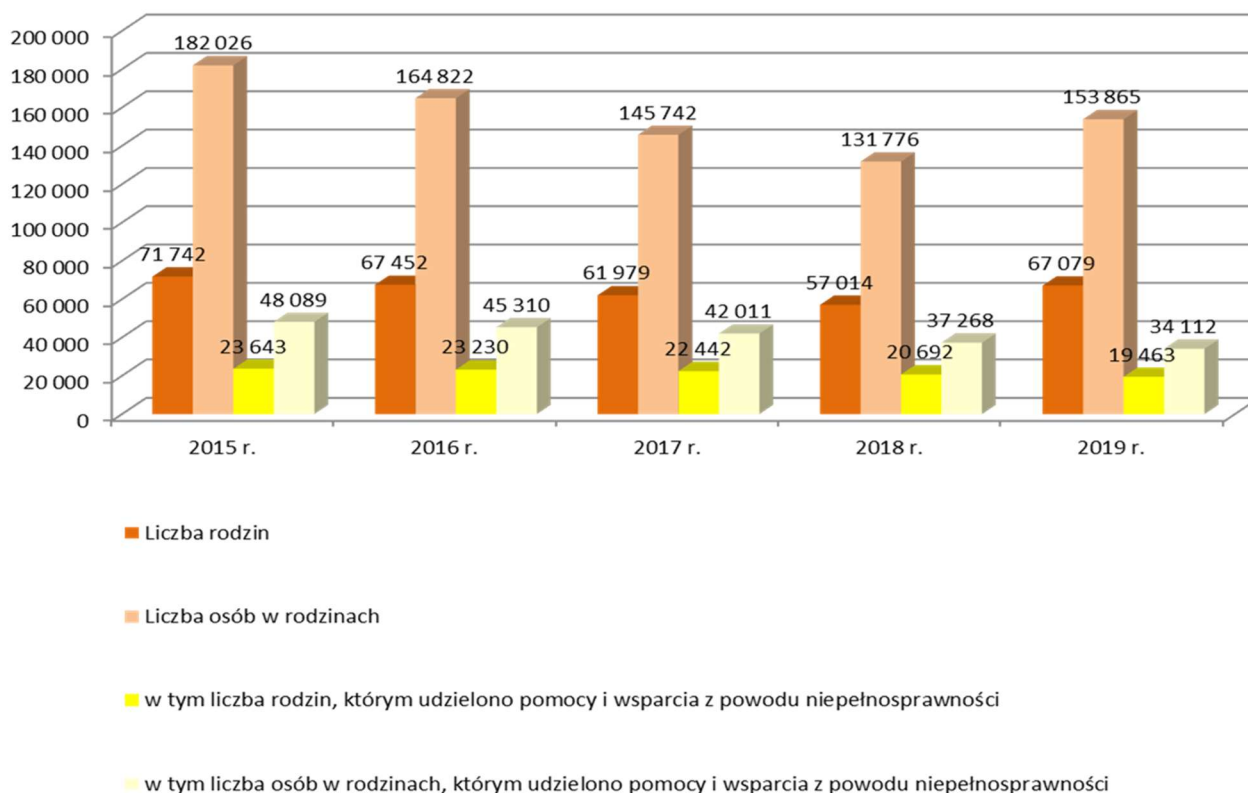
Jedną z form pomocy społecznej dla osób z niepełnosprawnościami są mieszkania chronione. Ustawa o pomocy społecznej umożliwia pobyt w mieszkaniach chronionych osobom, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonej przez placówkę całodobowej opieki. Mieszkania chronione mają zapewniać warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku oraz integrację ze społecznością lokalną. Według sprawozdania Oceny Zasobów Pomocy Społecznej w 2019 roku w województwie warmińsko-mazurskim funkcjonowało 76 tego typu podmiotów, a we wszystkich mieszkaniach chronionych było łącznie 227 miejsc. W kolejnych latach 4 gminy planują uruchomienie nowych mieszkań chronionych (Gietrzwałd, Grodziczno, Prostki, Jedwabno).

Nie ma wątpliwości, że przezwyciężenie trudności, jakie stoją przed osobami potrzebującymi takiego wsparcia, wymaga zaangażowania wielu środowisk. W swoich działaniach, zarówno administracja rządowa jak i samorządowa oraz organizacje pozarządowe, powinny dążyć do osiągnięcia europejskich standardów życia wszystkich obywateli, a zwłaszcza tych, którzy narażeni są na brak akceptacji środowiska i społeczne wykluczenie.

Z danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wynika, że w latach 2015-2019 nastąpił spadek liczby rodzin, które otrzymywały świadczenia z pomocy społecznej z tytułu osoby z niepełnosprawnościami w rodzinie. Przyczyną spadku liczby osób korzystających z tej formy wsparcia było m.in. wprowadzenie Programu „Rodzina 500+”. W 2019 r. świadczenie takie wypłacono 19 463 rodzinom.



**Wykres 22. Liczba rodzin, które otrzymały pomoc i wsparcie z pomocy społecznej, w tym z tytułu osoby z niepełnosprawnością w rodzinie.**



Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na podstawie danych ze sprawozdania Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS).

Pomimo zmniejszającej się liczby osób i rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, liczba ta nadal utrzymuje się na wysokim poziomie. Świadczy to niewątpliwie o trudnej sytuacji rodzin osób z niepełnosprawnościami i rozmiarze potrzeb udzielenia wsparcia osobom, które z racji sprawowania opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodziny nie potrafią poradzić sobie z problemami życia codziennego, a także z powodu swojej bezradności narażone są na społeczne wykluczenie.

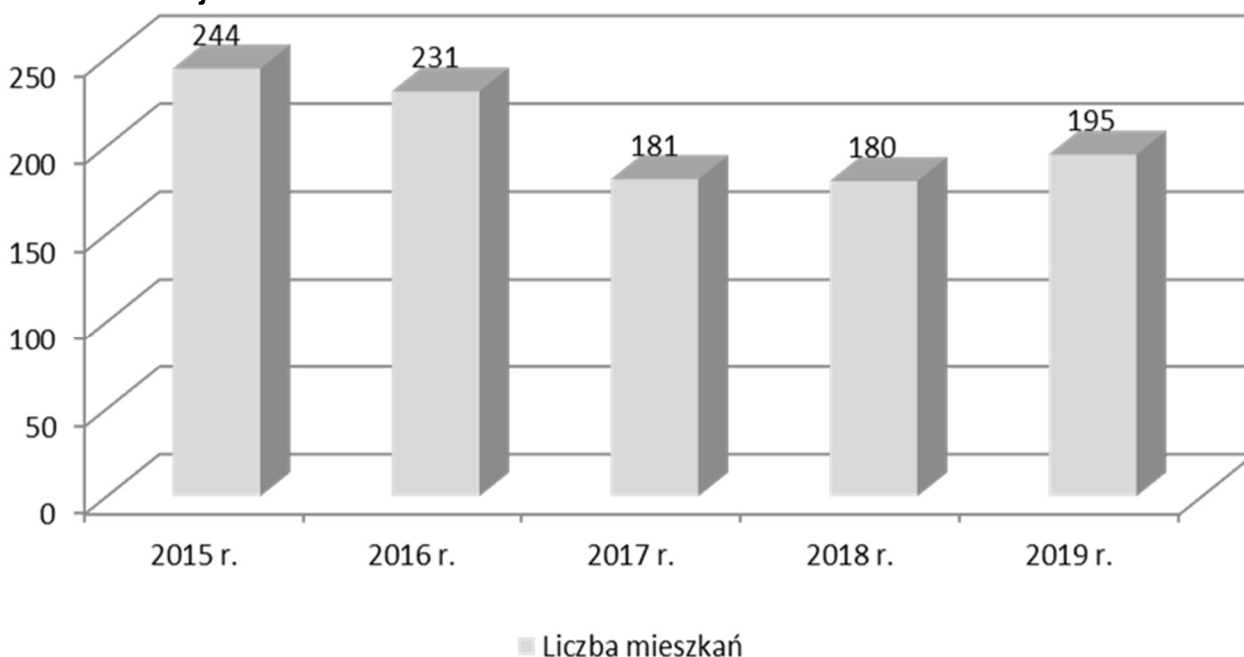
Osoby z niepełnosprawnościami należą do grupy społecznej, która z racji swojej niepełnej sprawności znajduje się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej, a przez to jest zagrożona społecznym wykluczeniem. Dlatego ważne jest podejmowanie skutecznych działań w celu wyeliminowania niepożądanych zjawisk, takich jak odrzucenie, alienacja czy marginalizacja tych osób. W tym celu niezbędne jest wspieranie samorządów i organizacji pozarządowych, w realizacji działań na rzecz poprawy jakości życia osób z niepełnosprawnościami, ich uspołecznienia i aktywizacji w lokalnym środowisku.

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego stale podejmuje działania zmierzające do stworzenia sprawnego systemu wsparcia tych osób poprzez rozwój infrastruktury społecznej umożliwiającej korzystanie z usług rehabilitacyjnych oraz wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami w dostępie do informacji.

W latach 2014-2019 w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020, dofinansowano, ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, na kwotę łącznie ponad 13,1 mln zł, 11 projektów w zakresie inwestycji w infrastrukturę społeczną, służącą świadczeniu usług opiekuńczo-rehabilitacyjnych. Ze wspartej infrastruktury społecznej skorzystało ponad 5 tys. osób, w tym 3 142 z niepełnosprawnościami. Dofinansowane projekty wiązały się z adaptacją, rozbudową lub przebudową budynków instytucji działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Jednym z działań mających na celu wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami jest dofinansowanie ze środków PFRON przystosowania mieszkań do ich potrzeb. Jednak na przestrzeni ostatnich kilku lat, odnotowano spadek liczby mieszkań dostosowywanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Ich liczba w poszczególnych latach jest uzależniona od wysokości środków przyznanych samorządom powiatowym przez ten Fundusz na dany rok. W latach 2015-2019 łącznie w 1 031 mieszkaniach podwyższony został standard umożliwiający osobom z niepełnosprawnościami funkcjonowanie w najbliższym otoczeniu. Kwota, jaką średnio przeznaczono na przystosowanie 1 mieszkańca wyniosła 6 706 zł.

**Wykres 23. Liczba mieszkań dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim.**

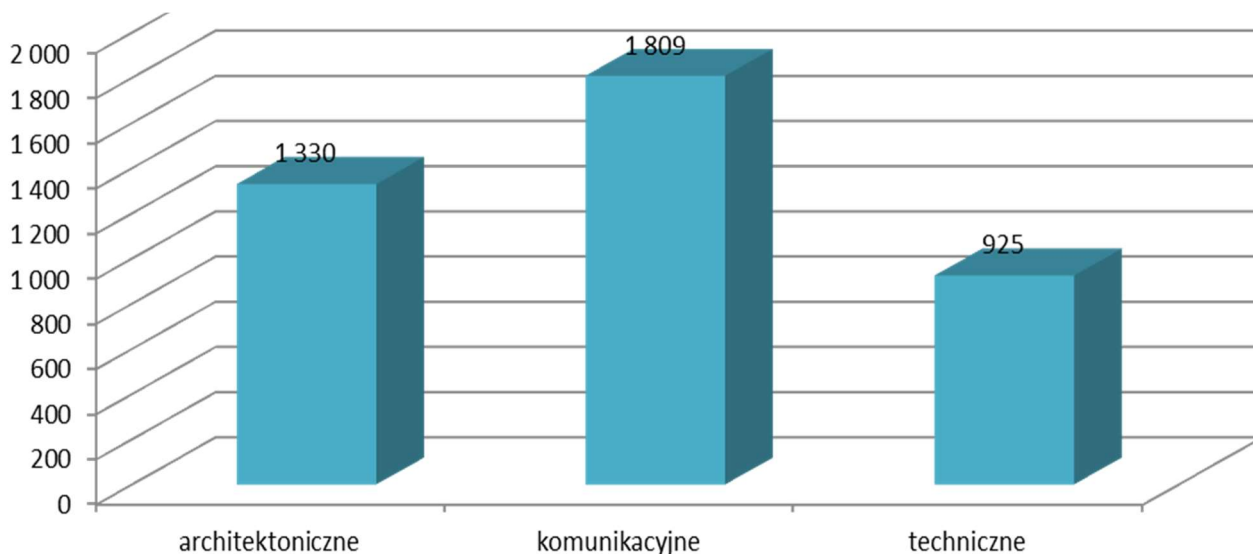


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie województwa warmińsko-mazurskiego.

Osoby z niepełnosprawnościami mogą również ubiegać się o dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, komunikacyjnych i technicznych. W latach 2016-2019 złożono 4 164 wniosków. Na ten cel przekazano ponad 15 mln zł a wsparciem objęto 4 064 osób z niepełnosprawnościami. Najczęstszą formą wsparcia w zakresie likwidacji barier było dofinansowanie do likwidacji barier komunikacyjnych w związku z indywidualnymi potrzebami tych osób.



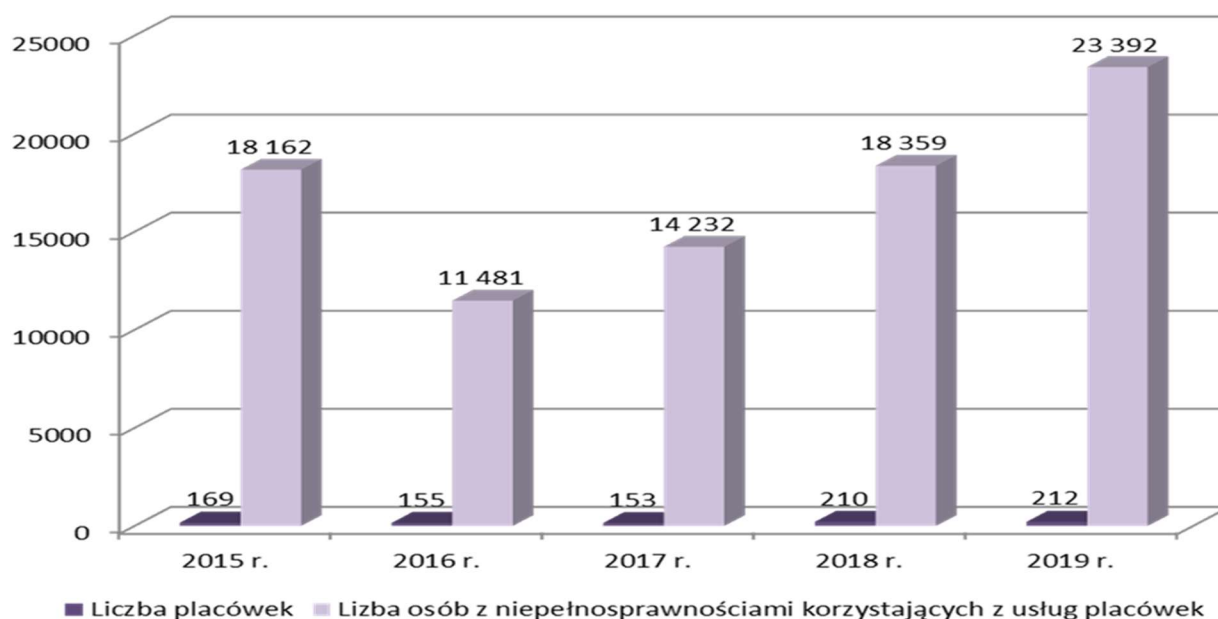
**Wykres 24. Liczba osób z niepełnosprawnościami, które skorzystały z dofinansowania w latach 2016-2019 na likwidację barier.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie województwa warmińsko-mazurskiego.

Systematycznie wzrasta liczba placówek zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, zaopatrzenia ortopedycznego i wypożyczalni sprzętu pomocniczego. W 2019 r. funkcjonowało 212 punktów sprzedaży i wypożyczalni, z czego ok. 35% znajdowało się na terenie powiatu olsztyńskiego grodzkiego. Z usług ww. placówek skorzystało ogółem 23 392 osoby z niepełnosprawnościami. Jednak z uwagi na duże zapotrzebowanie społeczne na sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze, liczba tych placówek jest nadal niewystarczająca.

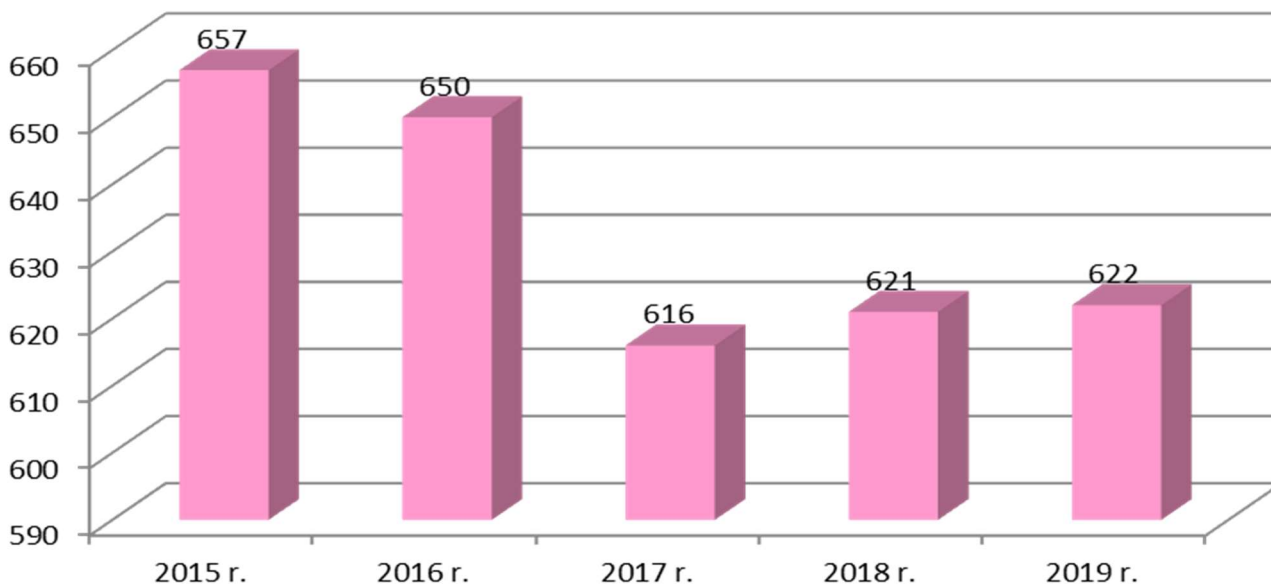
**Wykres 25. Liczba placówek zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, zaopatrzenia ortopedycznego oraz wypożyczalni sprzętu pomocniczego.**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie województwa warmińsko-mazurskiego.

W celu stworzenia możliwości korzystania przez osoby z niepełnosprawnościami z usług rehabilitacyjnych Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-mazurskiego w Olsztynie opracował w 2004 r., na podstawie informacji zebranych z powiatowych centrów pomocy rodzinie, „Bazę placówek, instytucji i ośrodków wsparcia umożliwiających rehabilitację osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim”, która jest co roku aktualizowana. Baza dostępna jest na stronie internetowej Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego i zawierała na koniec 2019 r., 622 adresy podmiotów działających w województwie na rzecz wsparcia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin. Możliwość korzystania z Bazy oraz z usług świadczonych przez ww. ośrodki, zwiększa mieszkańcom województwa dostęp do informacji, a także pozwala na lepszą komunikację pomiędzy podmiotami, zajmującymi się szeroko rozumianą rehabilitacją (lecniczą, zawodową i społeczną). Liczba placówek przez ostatnie lata utrzymuje się na podobnym poziomie.

**Wykres 26. Liczba placówek, instytucji i ośrodków wsparcia umożliwiających rehabilitację osób z niepełnosprawnościami funkcjonujących na terenie województwa warmińsko-mazurskiego**



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie województwa warmińsko-mazurskiego.

Dostęp do przestrzeni publicznej stanowi gwarancję korzystania z pełni praw obywatelskich każdej osoby z niepełnosprawnością. Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Federacją Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOSa, w ramach projektu „Partnerstwo na rzecz realizacji praw osób z niepełnosprawnościami wśród administracji publicznej województwa warmińsko-mazurskiego” w 2019 r. opracował „Raport z monitoringu jednostek administracji publicznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego”. W projekcie uczestniczyło łącznie 50 jednostek, w tym 18 Starostw Powiatowych (w tym jedno miasto na prawach powiatu). Monitoringiem objęto m.in. obszary: dostępność budynków, dostęp do informacji, dostosowanie form informacji do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Z monitoringu przeprowadzonego wśród powiatów i ich jednostek organizacyjnych biorących udział w projekcie wynika, że w obszarze dostępności żadna z badanych instytucji nie była w pełni dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Główną przyczyną występowania barier w monitorowanych jednostkach administracji publicznej były ograniczone środki finansowe i brak zabezpieczenia środków w budżetach, przeznaczonych na poprawę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Działania samorządów realizowane były w głównej mierze w zakresie dostępności dla osób z niepełnosprawnością ruchową. W badanych instytucjach zabrakło m.in. rozwiązań komunikacyjnych, wpływających na dostępność usług dla osób z niepełnosprawnościami, tj. możliwości komunikowania się w języku migowym, dostępu do informacji (np. ulotki informacyjne, ogłoszenia, strony www) z wykorzystaniem użytecznych dla nich form takich jak: alfabet Braille'a, tekst zrozumiały, szczególnie przydatny dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. W obszarze tym tylko jedna spośród 18 badanych jednostek była w pełni dostosowana do wymogów Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Przestrzeń publiczna dla osób z niepełnosprawnościami niewątpliwie wymaga intensywnych działań na rzecz zwiększenia poziomu jej dostępności. Brak dostosowania wyklucza osoby ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami z życia społecznego. Dlatego niezbędne jest podjęcie przez instytucje publiczne wszelkich działań zmierzających do zapewnienia dostępności, której warunki określa *Ustawa o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami*.

Poprawa dostępności usług świadczonych przez administrację publiczną i ich dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami z pewnością zwiększy na co dzień samodzielność tych osób. W efekcie wzrosnie ich zaangażowanie w życie publiczne i poczucie bezpieczeństwa, szczególnie osób niewidzących i niedowidzących oraz z niepełnosprawnością ruchową.

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego nieustannie podejmuje działania na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami, polegające m.in. na dofinansowaniu, ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, robót budowlanych w obiektach służących rehabilitacji osób niepełnosprawnych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, a także kosztów utworzenia i działania zakładów aktywności zawodowej oraz zleceniu zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych organizacjom pozarządowym i fundacjom.

W latach 2003-2019 dofinansowano roboty budowlane w 99 obiektach służących rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami, ze środków PFRON, na łączną kwotę 51 234 061,72 zł. W ww. okresie z nowopowstałych lub rozbudowanych obiektów służących rehabilitacji skorzystało 48 197 osób z niepełnosprawnościami. Realizacja ww. zadania stworzyła osobom z niepełnosprawnościami lepsze warunki do kompleksowej rehabilitacji w miejscu zamieszkania.

Poza tym, w latach 2004-2019 przyznano dofinansowanie na utworzenie i działanie ZAZ ze środków PFRON w łącznej wysokości 49 432 569,63 zł, a także z budżetu Samorządu Województwa w kwocie 4 270 281,00 zł. Dzięki dofinansowaniu zatrudnione

w nich osoby z niepełnosprawnościami obok wykonywania pracy zarobkowej, uczestniczą w rehabilitacji społecznej, przygotowują się do życia w otwartym środowisku oraz uczą się pełnego, niezależnego i aktywnego życia na miarę ich indywidualnych możliwości.

Jednocześnie, na przestrzeni jedenastu ostatnich lat (2009-2019) przyznano 2 317 323,00 zł dotacji ze środków PFRON, organizacjom pozarządowym na realizację 90 zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej, z których skorzystało około 3,6 tys. osób.

Przyczyną wykluczenia osób z niepełnosprawnościami jest nierówność w dostępie do wysokiej jakości usług społecznych. Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 obejmował działania zwiększające jakość oraz dostęp do usług publicznych, m. in. takich jak pomoc społeczna, wsparcie rodziny i pieczy zastępczej, usługi opiekuńcze i zdrowotne. W ramach ww. programu realizowane były przedsięwzięcia mające na celu powstawanie i rozwój środowiskowych form opieki nad dziećmi, osobami z niepełnosprawnościami, osobami mającymi problemy ze zdrowiem psychicznym, starszymi, osobami wykluczonymi społecznie bądź zagrożonymi wykluczeniem społecznym, a także usługi społeczne i zdrowotne świadczone w ramach działalności podmiotów ekonomii społecznej.

RPO WiM 2014-2020 (w szczególności Oś Priorytetowa 11 Włączenie społeczne) jest znaczącym i skutecznym narzędziem w zakresie aktywnego włączenia osób zagrożonych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym poprzez poprawę i wzmocnienie ich sytuacji społeczno-zawodowej. Wdrażanie kompleksowych i zindywidualizowanych programów ukierunkowanych na aktywizację społeczno-zawodową osób z niepełnosprawnością z zastosowaniem instrumentów aktywnej integracji (społecznego, edukacyjnego, zawodowego i zdrowotnego) zwiększyła ich szansę na przywrócenie możliwości lub zdolności do zatrudnienia oraz społecznej integracji. Możliwość aplikowania o środki z Europejskiego Funduszu Społecznego jest szczególnie istotna z uwagi na różnorodność przyczyn problemów aktywizacji tej grupy beneficjentów (np. niskie wykształcenie i kwalifikacje oraz często niewielkie doświadczenie zawodowe), które powoduje potrzebę poszukiwania innych, innowacyjnych metod pracy.

W latach 2015-2019 Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego podejmował działania aktywizujące osoby z niepełnosprawnościami, z wykorzystaniem instrumentów aktywnej integracji o charakterze zawodowym. Zrealizowano 218 projektów, w ramach których wsparciem objęto ponad 4,8 tys. osób. Łączna wartość dofinansowania tych projektów to ponad 153 mln zł. Wśród nich 61 to projekty skierowane tylko do osób z niepełnosprawnościami, których wartość wyniosła ponad 28 mln. zł, a uczestniczyło w nich ponad 3,2 tys. osób.

Wykształcenie osób z niepełnosprawnościami w coraz bardziej wyedukowanym społeczeństwie będzie decydowało o ich pozycji społecznej i zawodowej. Integrację społeczną osób z niepełnosprawnościami można osiągnąć przez rozszerzanie wspólnej edukacji dzieci i młodzieży pełnosprawnej i z niepełnosprawnościami na wszystkich poziomach kształcenia. Poprawa pozycji zawodowej osób z niepełnosprawnościami związana jest z dostosowaniem oferty edukacyjnej szkół ponadgimnazjalnych i placówek

kształcenia ustawicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy. Podstawową zasadą powinna być przy tym różnorodność form kształcenia dostosowana do stopnia niepełnosprawności.

W celu zintensyfikowania działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych osób z niepełnosprawnościami Samorząd Województwa w latach 2016-2019 realizował projekty, w których występowały działania na rzecz zwiększania dostępności i jakości edukacji przedszkolnej oraz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Ogółem od 2016 r. Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego dofinansował 128 projektów. W ramach tych działań wsparciem objęto ponad 2,3 tys. osób, w tym 347 z niepełnosprawnościami.

Problem niepełnosprawności nie dotyczy wyłącznie osób z niepełnosprawnościami, ale także ich opiekunów i rodzin. Obowiązek całodobowej opieki nad osobą z niepełnosprawnością, w zależności od wieku podopiecznego, rodzaju jego niepełnosprawności, spoczywający na członkach najbliższej rodziny, utrudnia lub uniemożliwia im aktywność społeczną, jak i podejmowanie oraz utrzymanie zatrudnienia.

W latach 2016-2019, w ramach kompleksowych usług aktywizacyjno-integracyjnych na rzecz rodzin, których członkami są osoby z niepełnosprawnościami oraz usług wspierających integrację rodzin ze środowiskiem lokalnym, prowadzących do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej i podejmowania działań na jej rzecz, Samorząd Województwa zrealizował 11 projektów, na które przekazano ponad 3,8 mln zł. Ogółem uczestniczyło w nich 736 beneficjentów, w tym 231 osób z niepełnosprawnościami. Wśród nich 6 to projekty skierowane tylko do osób z niepełnosprawnościami, których wartość wyniosła ponad 3,2 mln. zł, a uczestniczyło w nich ponad 1,2 tys. osób.

W/w projekty dotyczyły następujących działań:

- poradnictwa specjalistycznego: prawnego i rodzinnego,
- wsparcia psychologicznego,
- warsztatów i treningów z zakresu opieki nad osobami niesamodzielnymi,
- edukacji rodziców/opiekunów osób z niepełnosprawnościami,
- grupowej terapii dla osób niesamodzielnymi i/lub niepełnosprawnych,
- usług wspierających integrację rodzin ze środowiskiem lokalnym (w tym tworzenie klubów samopomocowych),
- wsparcia asystenta osoby z niepełnosprawnością.

Dążenie do integracji społecznej osób z niepełnosprawnościami realizowane jest przede wszystkim przez wyrabianie zaradności osobistej i pobudzanie ich aktywności, a w efekcie wyrabianie umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych. Tymczasem warunki życia osób z niepełnosprawnościami, pomimo wsparcia udzielonego przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej są dość uciążliwe a jakość ich życia niska. Jest to spowodowane m.in. niewystarczającymi działaniami zmierzającymi do zapobiegania niepełnosprawności i ograniczania jej skutków, brakiem możliwości pełnego leczenia, kompleksowej rehabilitacji i odpowiedniej edukacji, adresowanej nie tylko do osób z niepełnosprawnościami, ale również do pełnosprawnych.

Pomimo podejmowania coraz szerszych działań na rzecz wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami w dalszym ciągu odnotowuje się utrudnione włączenie tych osób do kultury i oświaty, a wciąż istniejące bariery architektoniczne, komunikacyjne i w dostępie do informacji uniemożliwiają im pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Z racji uszczerbku na zdrowiu osoby z niepełnosprawnościami mają poważne trudności w otrzymaniu zatrudnienia. Sytuacja ta powoduje, że znacznie więcej osób z niepełnosprawnościami nie włącza się lub nie powraca do czynnego życia, co przyczynia się do ich społecznego wykluczenia. Istotną rolę w przeciwdziałaniu temu zjawisku odgrywać powinno między innymi zatrudnienie wspomagane, jako jedna z najskuteczniejszych metod aktywizacji społeczno-zawodowej tych osób.

W związku ze starzeniem się społeczeństwa, niekwestionowaną potrzebą jest rozwój usług opiekuńczych, świadczonych na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Większość dotychczasowych usług posiada określone standardy, ale zmieniająca się sytuacja demograficzna wymaga zwiększenia ich palety tj. wprowadzenia nowych, dotyczących m.in. szkolenia pracowników, usług asystencji osobistej, opiekuńczych. Jest powszechnie wiadomym, że obecny zakres i poziom usług na rzecz osób z niepełnosprawnościami jest niewystarczający, konieczne jest zatem dostosowanie oferty wsparcia do indywidualnych potrzeb tych osób.

Szansę na poprawę tej sytuacji stwarzać będzie Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2021-2027.

W ramach przygotowań do nowej perspektywy UE na lata 2021-2027, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej rozpoczął w 2019 r. intensywne prace mające na celu określenie kierunków działań, a także form wsparcia planowanych do realizacji, w ramach nowego RPO WiM na lata 2021-2027, w obszarze włączenia społecznego. W tym celu przeprowadzono konsultacje, spotkania oraz działania warsztatowe z przedstawicielami podmiotów, instytucji i organizacji działających w obszarze wsparcia osób z niepełnosprawnościami, w tym m.in. z Warmińsko-Mazurskim Sejmikiem Osób Niepełnosprawnych, kołami terenowymi Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną, przedstawicielami środowiskowych domów samopomocy, ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie.

Bazą tych działań były dokumenty strategiczne, tj. Europejski Filar Praw Socjalnych oraz Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) nakreślające główne obszary wsparcia i kierunki interwencji. Analiza tych dokumentów pozwoliła stwierdzić, że jednym z istotnych priorytetów w nowej perspektywie UE będzie wsparcie osób z niepełnosprawnościami. Jedną z 20 podstawowych zasad Europejskiego Filaru Praw Socjalnych wskazuje na potrzebę integracji osób z niepełnosprawnościami mającej na celu zapewnienie im prawa do otrzymania wsparcia dochodu, które zapewnia godne życie, usług, które pozwolą na uczestnictwo w rynku pracy i w życiu społecznym, a także dostępu do środowiska pracy dostosowanego do ich potrzeb.

Zgodnie z projektem rozporządzenia EFS+ ma przyczyniać się do wspierania równych szans dla wszystkich oraz promowania włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami na równi z innymi osobami. W obszarze włączenia społecznego zasady te mają być wdrażane m.in. w ramach następujących celów szczegółowych:

- wspieranie aktywnego włączenia społecznego, w tym w celu promowania równości szans i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie szans na zatrudnienie (cel vii);
- zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług; modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej; poprawa dostępności, efektywności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej (cel ix);
- wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci (cel x).

W toku podjętych działań wypracowano propozycje kierunków wsparcia i form pomocy istotnych do wdrożenia w ramach nowej perspektywy UE.

Zaproponowane formy wsparcia i działania wspomagające zintensyfikowanie działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami to:

- opieka wytchnieniowa, w tym opieka krótkoterminowa (kilkugodzinna), krótkoterminowa (kilkudniowa) i długoterminowa w celu zapewnienia doraźnej, czasowej pomocy członkom rodziny lub opiekunom, sprawującym bezpośrednią opiekę nad osobami z niepełnosprawnościami i ich wsparcie w zakresie usług psychologicznych, terapeutycznych, czy np. turnusów rehabilitacyjnych,
- usługa asystenta osoby z niepełnosprawnością (zadania, które byłyby przez asystenta realizowane pozwoliłyby na wyposażenie osoby z niepełnosprawnością w kompetencje niezbędne do samodzielnego życia, czego konsekwencją byłoby zmniejszenie zapotrzebowania na usługi związane z opieką - wsparcie procesu deinstytucjonalizacji usług),
- rozwój mieszkalnictwa chronionego/wspomagane z szerokim pakietem wsparcia specjalistycznego,
- usługi aktywizujące dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami,
- usługi dla osób głuchych i niedosłyszących (w tym zwiększenie dostępu do tłumacza języka migowego),
- usługi aktywizujące społecznie i zawodowo osoby dorosłe z niepełnosprawnościami, w tym integracja ze środowiskiem lokalnym i budowanie pozytywnego wizerunku osób z niepełnosprawnościami,
- utworzenie kompleksowych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi, chorującymi na depresję, a także dla dzieci z autyzmem,
- usługi organizacji czasu wolnego dla dzieci z niepełnosprawnościami.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej dokonał *Oceny zasobów pomocy społecznej województwa warmińsko-mazurskiego za 2019 r.*, z której wynikają następujące rekomendacje:

- tworzenie większej liczby ośrodków wsparcia dziennego i mieszkań chronionych/wspomaganych, zastępujących pobyt w placówce całodobowej, przy jednoczesnym stworzeniu warunków do samodzielnego funkcjonowania i integracji z lokalną społecznością,
- aktywizowanie zawodowo osób z niepełnosprawnościami poprzez zapewnienie dostępu do szkoleń, staży i pośrednictwa pracy, doradztwa zawodowego, a także wsparcia psychologicznego, niwelującego negatywną postawę wobec pracy jako wartości,
- rozwój usług społecznych na rzecz rodzin w trudnej sytuacji życiowej z powodu niepełnosprawności ich członków, zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w zakresie poradnictwa specjalistycznego (prawnego, psychologicznego i rodzinnego),
- realizacja kompleksowych form wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnościami (w tym dzieci i młodzieży), dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości zarówno w zakresie aktywizacji społecznej, jak i zawodowej, w tym rozwijanie usług asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami oraz usług opiekuńczych dla osób starszych i niesamodzielných w miejscu zamieszkania tych osób lub w dziennych ośrodkach wsparcia czy placówkach całodobowych,
- deinstytucjonalizacja usług społecznych na rzecz osób z niepełnosprawnościami m.in. poprzez organizowanie opieki środowiskowej nad osobami potrzebującymi wsparcia w miejscu ich zamieszkania, z wykorzystaniem środków w ramach programu operacyjnego województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2021-2027,
- doskonalenie i rozwijanie wysokiej jakości usług specjalistycznych w miejscu zamieszkania (rehabilitacja, opieka medyczna, kontakt ze środowiskiem lokalnym),
- edukacja członków rodziny w zakresie podstawowej opieki pielęgniarstwa nad osobą starszą/z niepełnosprawnościami z wykorzystaniem różnego rodzaju aplikacji i e-learningu,
- poszerzanie działań służących aktywizacji (społecznej, zdrowotnej, edukacyjnej) osób marginalizowanych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, m.in. w oparciu o projekty dofinansowywane z UE,
- kształtowanie przestrzeni publicznej przyjaznej osobom z niepełnosprawnościami,
- wskazane jest zwiększenie liczby ŚDS, szczególnie na terenach tych powiatów, gdzie występują w niewystarczającej liczbie,
- poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez tworzenie lokalnych klubów samopomocy oraz utworzenie dodatkowych miejsc w środowiskowych domach samopomocy, szczególnie całodobowego pobytu, np. poprzez zlecanie tych zadań w drodze otwartych konkursów ofert organizacjom pozarządowym,
- wsparcie środowiskowe dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami i ich rodziców (opiekunów) oraz osób z autyzmem po 24 roku życia.



Rozwiązywaniu najistotniejszych problemów osób z niepełnosprawnościami wymienionych w niniejszej analizie poświęcony był „Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020”, którego realizacja dobiega końca w 2020 r. Cele ogólne w/w programu były realizowane w ramach priorytetów:

1. Profilaktyka i ograniczanie skutków niepełnosprawności,
2. Aktywizacja społeczna osób z niepełnosprawnościami,
3. Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami.

Co dwa lata Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie składa Sejmikowi Województwa Warmińsko-Mazurskiego raporty z monitoringu jego wdrażania. Z wniosków i rekomendacji z Raportu z monitoringu wdrażania w/w programu w latach 2018-2019 wynika, że w celu poprawy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim, należy podejmować działania zmierzające m.in. do:

- powstawania ośrodków i punktów wczesnej interwencji w każdym powiecie (obecnie są tylko w 10 powiatach),
- tworzenia i wdrażania programów wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci z niepełnosprawnościami i zagrożonych niepełnosprawnością (tylko w 8 powiatach realizowane są takie programy),
- opracowywania i wdrażania programów zapobiegania niepełnosprawności, w tym promujących zdrowy styl życia (nie wszystkie powiaty realizują tego typu lokalne programy),
- tworzenia i wdrażania programów i projektów ochrony zdrowia psychicznego zgodnie z wymogiem ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz rozporządzeniem Rady ministrów z dnia 8 lutego 2017r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022 (obecnie tylko w 5 powiatach realizowane są takie programy),
- opracowywania i wdrażania lokalnych programów i projektów na rzecz aktywizacji społecznej osób z niepełnosprawnościami (w 5 powiatach nie odnotowano takich programów),
- powstawania biur/punktów wolontariatu oraz zwiększenia liczby wolontariuszy działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami (w ostatnich latach znacznie zmalała liczba biur/punktów wolontariatu i wolontariuszy w nich zrzeszonych),
- powstawania grup samopomocy dla rodzin osób z niepełnosprawnościami (tylko w 12 powiatach funkcjonują takie grupy),
- zintensyfikowania działań na rzecz aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami z uwagi na niski poziom aktywności zawodowej tych osób.

Ponadto, w związku z pojawieniem się w 2020 roku w Polsce epidemii spowodowanej COVID-19 i wielomiesięczną izolacją społeczną ludności, niezbędne jest podjęcie działań mających na celu zwiększenie wsparcia psychologicznego i terapeutycznego dla osób z niepełnosprawnościami, dotkniętych m. in. regresem społecznym (wycofaniem, fobią społeczną, stanami lękowymi).

W 2021 roku planuje się sporządzenie Raportu końcowego z realizacji w/w Programu. Podsumowanie efektów wdrażania oraz wnioski i rekomendacje do dalszych działań na rzecz wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami będą wykorzystane do podejmowania kolejnych działań w ramach nowego „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026”.

### 3. Analiza SWOT problematyki niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim.

W oparciu o dane statystyczne i zebrane informacje na temat sytuacji osób z niepełnosprawnościami w regionie, głównych problemów dotyczących tej grupy osób oraz funkcjonowania systemu wsparcia na ich rzecz, została opracowana analiza SWOT identyfikująca wewnętrzne i zewnętrzne czynniki definiujące stan zjawiska niepełnosprawności w województwie oraz te, które mogą mieć istotny wpływ na jego zmianę na przestrzeni kilku lat. Celem przeprowadzenia tej analizy było usystematyzowanie i podsumowanie wniosków wynikających z analizy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim w sposób umożliwiający identyfikację obszarów wymagających intensyfikacji działań w zakresie wyrównywania szans i przeciwdziałania ich społecznemu wykluczeniu, a także określenie założeń i celów programu.

Wyniki prac Zespołu do opracowania niniejszego programu wskazujące mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w w/w kwestii, przedstawia poniższa tabela.

**Tabela 1. Analiza SWOT problematyki niepełnosprawności w województwie warmińsko-mazurskim.**

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> <li>• istnienie i realizacja lokalnych programów profilaktyki zdrowia, zapobiegania niepełnosprawności i ograniczenia jej skutków,</li> <li>• inicjatywy specjalnych służb (Policji, KRUS, WOPR, PIP itp.) na rzecz poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży oraz przeciwdziałania wypadkom powodującym niepełnosprawność</li> <li>• wysoka aktywność i kwalifikacje kadry instytucji pomocy i integracji społecznej oraz organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu dodatkowych środków finansowych, w tym środków z Unii Europejskiej, na realizację projektów na rzecz osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>• dobrze wykształcona kadra specjalistów (psychoterapeutów, fizjoterapeutów, pedagogów specjalnych, lekarzy i innych specjalistów),</li> <li>• wysoka aktywność i współpraca samorządów terytorialnych, jednostek pomocy i integracji społecznej oraz organizacji pozarządowych i wolontariatu w rozwiązywaniu problemów osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>• możliwość wsparcia tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami, w tym zatrudnienia wspomaganego (m.in. ze środków PFRON, Funduszu Pracy i EFS), pracodawcom zatrudniającym te osoby,</li> <li>• możliwość udzielania pomocy bezrobotnym osobom z niepełnosprawnościami (m.in. poprzez poradnictwo zawodowe, psychologiczne, staże zawodowe, pośrednictwo pracy, szkolenia, prace społeczno-użyteczne i inne),</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• niewystarczająca liczba i dostępność ośrodków i punktów wczesnej interwencji, placówek rehabilitacyjnych oraz nierównomierne ich rozłożenie w województwie, z uwzględnieniem rodzajów i zakresów świadczonych usług,</li> <li>• bariery w różnych dziedzinach życia (brak zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnością), słabo rozwinięty transport publiczny (zwłaszcza na terenach wiejskich) ograniczający mobilność osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>• nierespektowanie przepisów prawa budowlanego w zakresie dostępności obiektów użyteczności publicznej i likwidacji barier architektonicznych,</li> <li>• słabo rozwinięte poradnictwo specjalistyczne dla osób z niepełnosprawnościami i członków ich rodzin oraz ograniczony dostęp do usług środowiskowych i instytucjonalnych, szczególnie na terenach wiejskich,</li> <li>• niski poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnościami i nieadekwatny do potrzeb rynku pracy,</li> <li>• niechęć osób z niepełnosprawnościami do podjęcia pracy, wynikająca z obawy o utratę renty, zasiłku lub innych świadczeń,</li> <li>• nieprzygotowanie części szkół ogólnodostępnych do kształcenia osób z niepełnosprawnościami (edukacji włączającej), bariery architektoniczne, mentalne, brak specjalistycznej kadry i wyposażenia,</li> </ul>

<ul style="list-style-type: none"> <li>• rozwój ekonomii społecznej jako formy aktywizacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami, z wykorzystaniem RPO WiM na lata 2014-2020</li> <li>• systematyczny rozwój infrastruktury (m.in. obiektów służących rehabilitacji, baseny, boiska sportowe) oraz wykorzystywanie jej do zapobiegania i ograniczania skutków niepełnosprawności, organizowania spotkań rekreacyjno-sportowych promujących zdrowe i bezpieczne spędzanie wolnego czasu,</li> <li>• wczesna edukacja przedszkolna z zakresu profilaktyki i zdrowia (kształtowanie nawyków bezpiecznego zachowania),</li> <li>• wzrost świadomości społecznej w aspekcie zrozumienia potrzeb osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>• funkcjonowanie punktów sprzedaży i wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego, ortopedycznego i środków pomocniczych dla osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>• funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej i Regionalnej Platformy na rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej na poziomie województwa, służącej wymianie wiedzy i doświadczeń, inspirującej do działania oraz tworzenia nowych podmiotów ES,</li> <li>• doświadczenie organizacji pozarządowych w realizacji projektów na rzecz osób z niepełnosprawnościami, dofinansowanych ze środków UE, w tym ponadnarodowych,</li> <li>• sieciowanie podmiotów reintegracji społecznej mające wpływ na ich kreatywność i rozszerzanie zakresu działania,</li> <li>• tworzenie partnerstw lokalnych na rzecz wyrównywania szans i przeciwdziałania społecznemu wykluczeniu osób z niepełnosprawnościami.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• niedostateczna liczba kadry specjalistycznej (psychoterapeutów, fizjoterapeutów, lekarzy itp.), szczególnie w mniejszych miastach i na terenach wiejskich,</li> <li>• brak realizacji w niektórych powiatach lokalnych programów profilaktyki zdrowia, zapobiegania niepełnosprawności i ograniczenia jej skutków, w tym na rzecz osób z zaburzeniami psychicznymi lub ich mało efektywne wdrażanie,</li> <li>• niewystarczająca liczba ofert pracy dla osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy,</li> <li>• małe zainteresowanie pracodawców zatrudnianiem osób z niepełnosprawnościami, w tym z obawy przed zatrudnianiem osób z niepełnosprawnością w stopniu znacznym lub z niepełnosprawnością intelektualną czy zaburzeniami psychicznymi lub z powodu niepewności zatrudnienia osób z orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności, wydanym na czas określony,</li> <li>• niewystarczające kompetencje rodziny osoby z niepełnosprawnością sprzyjające kształtowaniu u osoby niepełnosprawnej ambiwalencji oraz zachowania minimalizujące aktywność własną i społeczno-zawodową.</li> </ul>
<p><b>SZANSE</b></p>	<p><b>ZAGROŻENIA</b></p>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych na działalność profilaktyczną i rozwój infrastruktury,</li> <li>• programy skierowane do indywidualnych osób z niepełnosprawnościami, organizacji pozarządowych, instytucji i przedsiębiorców, finansowane ze środków PFRON, EFRR, EFS i innych źródeł, mające na celu wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym i zawodowym,</li> <li>• ogólnopolskie kampanie, akcje społeczne dotyczące profilaktyki i ograniczania skutków niepełnosprawności, wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami oraz promujące ich zatrudnianie,</li> <li>• wspieranie regionów słabiej rozwiniętych w ramach środków pochodzących z UE,</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• brak regulacji prawnych zapewniających systemowe rozwiązania standaryzujące profilaktykę zdrowotną na każdym etapie życia,</li> <li>• niewystarczające środki finansowe Narodowego Funduszu Zdrowia na profilaktykę zdrowotną oraz limitowanie usług,</li> <li>• niewystarczające środki w budżecie państwa, na zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami (na likwidację barier w każdej dziedzinie życia),</li> <li>• podwójne orzecznictwo dla celów rentowych i pozarentowych, dyskryminujące osobę z niepełnosprawnością w uzyskaniu zatrudnienia,</li> <li>• system prawny powodujący łatwość uzyskania pomocy materialnej z pomocy społecznej, demotywujący osoby z niepełnosprawnościami do podejmowania aktywności zawodowej,</li> </ul>

<ul style="list-style-type: none"><li>• możliwość wspierania równych szans dla wszystkich oraz promowania włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami na równi z innymi osobami, w ramach nowej perspektywy UE na lata 2021-2027,</li><li>• tworzenie i wdrażanie programów krajowych dotyczących przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i rozwiązywania problemów społecznych, m.in. osób z niepełnosprawnościami,</li><li>• krajowe przepisy prawne zapewniające osobom z niepełnosprawnościami prawa w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej,</li><li>• polityka UE skierowana na respektowanie i zapewnienie przez wszystkie kraje wspólnoty praw osób z niepełnosprawnościami,</li><li>• ratyfikowanie przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, nowe przepisy i strategie krajowe dotyczące jej wdrażania.</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>• niewystarczające środki PFRON na programy celowe na rzecz osób z niepełnosprawnościami oraz na realizację zadań ustawowych,</li><li>• niewystarczające środki na realizację Narodowego i Regionalnego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego,</li><li>• brak lub niewystarczające środki z budżetu państwa i samorządów lokalnych na wdrażanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, w tym Ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.</li></ul>
--	---

#### **4. Założenia programowe.**

Głównym założeniem „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026” jest tworzenie warunków do samodzielnego i niezależnego życia tych osób, jako pełnoprawnych członków społeczności regionu, z uwzględnieniem ich indywidualnych możliwości i potrzeb.

Zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi osoby z niepełnosprawnością mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.

Zapewnienie równości szans winno polegać przede wszystkim na eliminacji wszelkich przeszkód fizycznych, finansowych, socjalnych lub psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających te osoby do aktywnego udziału w życiu społecznym.

Niezbędna jest w tym zakresie wysoka aktywność i współpraca samorządów terytorialnych, jednostek pomocy i integracji społecznej, administracji rządowej, organizacji pozarządowych, wolontariatu, podmiotów niepublicznych i wielu innych partnerów społecznych, dająca możliwość niwelowania wszelkich barier w życiu społecznym i zawodowym osób z niepełnosprawnościami, w tym dotyczących sfery świadomości i wiedzy wszystkich uczestników interakcji społecznych na temat problemów i potrzeb tych osób.

Podstawą w/w programu jest dążenie do zapewnienia kompleksowego wsparcia osób z niepełnosprawnościami, ich rodzin i opiekunów oraz podniesienie jakości ich życia.

Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego od początku swojego istnienia podejmuje szereg działań zmierzających do wyrównywania szans, przeciwdziałania społecznemu wykluczeniu i poprawy jakości życia mieszkańców województwa z niepełnosprawnościami. Działaniom tym sprzyja od lat dobra współpraca z wieloma partnerami społecznymi, którzy w coraz większym zakresie angażują się w ich realizację.

Wzrastająca świadomość społeczna i wiedza na temat praw i potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz zintensyfikowanie działań wszystkich podmiotów zainteresowanych realizacją Programu może sprawić, że jego cel zostanie osiągnięty.

## **5. Cel strategiczny, priorytety, cele operacyjne i działania „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026”.**

Na podstawie wniosków z aktualnej sytuacji osób z niepełnosprawnościami w województwie warmińsko-mazurskim, rekomendacji wynikających z raportów z wdrażania „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych na lata 2016-2020” oraz analizy SWOT, Zespół do opracowania Programu zdefiniował Cel strategiczny oraz 4 główne priorytety, dla których określono 4 cele operacyjne, a następnie zaproponowano stosowne działania i wskaźniki osiągnięcia tych celów.

### **5.1 Cel strategiczny Programu:**

**„Osoby z niepełnosprawnościami w pełni, na równych prawach z innymi obywatelami korzystają z przysługujących im praw i uczestniczą w życiu rodzinnym, społecznym i zawodowym”**

Dla osiągnięcia celu strategicznego Programu określono niżej wymienione priorytety, które są ze sobą współzależne:

Priorytet I: Profilaktyka i ograniczanie skutków niepełnosprawności.

Priorytet II: Aktywizacja społeczna osób z niepełnosprawnościami.

Priorytet III: Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami.

Priorytet IV: Zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Do każdego z priorytetów zdefiniowano cel operacyjny, a następnie zaproponowano stosowne działania i wskaźniki.

Należy podkreślić, że zarówno cel strategiczny jak i cele operacyjne Programu oraz związane z nimi działania, są spójne z zapisami zawartymi w „Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych”, „Warmińsko-Mazurskie 2030. Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego” (cele operacyjne: 5.3.2. Nowoczesne usługi oraz 5.5.3. Ukształtowana tożsamość), Strategii Polityki Społecznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego oraz w „Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020”.

## **5.2 Priorytety, cele operacyjne Programu i działania:**

### **Priorytet I: Profilaktyka i ograniczanie skutków niepełnosprawności.**

#### **Cel operacyjny nr 1: Ułatwienie dostępu do usług w zakresie zapobiegania niepełnosprawności oraz ograniczania jej skutków.**

##### **Działania:**

- 1.1 Wczesne wykrywanie wad rozwojowych i rehabilitacja dzieci zagrożonych niepełnosprawnością.
- 1.2 Inwestycje w infrastrukturę społeczną, służącą świadczeniu usług opiekuńczo-rehabilitacyjnych osobom z niepełnosprawnościami.
- 1.3 Opracowywanie i wdrażanie lokalnych programów i projektów dotyczących zapobiegania niepełnosprawności i ograniczania jej skutków, w tym propagowanie zdrowego stylu życia.
- 1.4 Podejmowanie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania wypadkom drogowym, wodnym, przy pracy oraz w gospodarstwach rolnych i domowych.
- 1.5 Opracowywanie i wdrażanie lokalnych programów i inicjatyw ochrony zdrowia psychicznego.

### **Priorytet II: Aktywizacja społeczna osób z niepełnosprawnościami.**

#### **Cel operacyjny nr 2: Zwiększenie aktywnego udziału osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin w życiu społecznym.**

##### **Działania:**

- 2.1 Zintensyfikowanie działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych osób z niepełnosprawnościami.
- 2.2 Rozwój ośrodków wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin – usługi terapeutyczne, rehabilitacyjne, psychologiczne, warsztaty dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.
- 2.3 Inicjowanie organizowania szkoleń dla kadry podmiotów wpierających aktywny udział osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym i integracji ze środowiskiem.
- 2.4 Wspieranie opracowywania i wdrażania lokalnych programów i projektów na rzecz aktywizacji społecznej osób z niepełnosprawnościami.
- 2.5 Promowanie wolontariatu na rzecz osób z niepełnosprawnościami.
- 2.6 Wspieranie działań organizacji pozarządowych w zakresie rehabilitacji społecznej, integracji i budowania pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnościami.
- 2.7 Rozwój nowych form i metod wsparcia osób z niepełnosprawnościami w środowisku lokalnym, w tym tworzenia kręgów wsparcia.
- 2.8 Rozwój usług społecznych na rzecz osób z niepełnosprawnościami.



### **Priorytet III: Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami.**

#### **Cel operacyjny nr 3: Zwiększenie aktywności osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.**

##### **Działania:**

- 3.1 Podejmowanie działań aktywizujących osoby z niepełnosprawnościami, z wykorzystaniem instrumentów aktywnej integracji o charakterze zawodowym.
- 3.2 Wspieranie rozwoju samozatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.
- 3.3 Inicjowanie tworzenia podmiotów ekonomii społecznej wspomagających proces rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, w tym z zaburzeniami psychicznymi (CIS, KIS, ZAZ, spółdzielnie socjalne).
- 3.4 Wspieranie tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami.
- 3.5 Organizowanie szkoleń, treningów aktywizujących i treningów pracy, motywujących osoby z niepełnosprawnościami do podejmowania aktywności zawodowej.
- 3.6 Wspieranie poradnictwa zawodowego połączonego z ukierunkowaniem zawodowym i szkoleniowym oraz pośrednictwem pracy dla osób z niepełnosprawnościami.
- 3.7 Promowanie i upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami.

### **Priorytet IV: Zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.**

#### **Cel operacyjny nr 4: Poprawa zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.**

##### **Działania:**

- 4.1 Inicjowanie podejmowania działań zmierzających do zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.
- 4.2 Dofinansowanie zadań dotyczących zapewniania dostępności architektonicznej w obiektach służących rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami.
- 4.3 Likwidacja barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, w związku z indywidualnymi potrzebami osób z niepełnosprawnościami.

## **6. Wdrażanie „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026”.**

Opracowany „Wojewódzki program wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026” nie rozwiąże wszystkich problemów występujących w województwie warmińsko-mazurskim, dotyczących niepełnosprawności, ze względu na ich wieloaspektowość.

Jednak, oczekiwanym efektem jego realizacji jest poszerzenie dostępu osób z niepełnosprawnościami do życia społecznego, kulturalnego oraz edukacji i rynku pracy w zakresie uznanym przez Zespół do opracowania w/w programu za najbardziej istotny i możliwy do osiągnięcia.

Program jest dokumentem o charakterze interdyscyplinarnym, którego wdrażanie wymaga współpracy wielu partnerów społecznych, w tym samorządu województwa, powiatów, gmin, administracji rządowej, instytucji oświaty, kultury, jednostek służby zdrowia, organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów i instytucji zaangażowanych w realizację zadań z zakresu rehabilitacji i aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawności, w tym podmiotów publicznych i niepublicznych, tworzących chroniony i otwarty rynek pracy.

Niektóre z działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami będą podejmowane w ramach zadań przypisanych różnym podmiotom, wynikających z *ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*.

Program swoim zasięgiem będzie obejmował obszar województwa warmińsko-mazurskiego oraz jego mieszkańców we wszystkich jednostkach administracyjnych (gminach i powiatach).

Za wdrożenie, realizację i ewaluację działań zawartych w „Wojewódzkim programie wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026” odpowiedzialny jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Znaczna część przewidzianych działań będzie przebiegała we współpracy Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z wieloma partnerami społecznymi, uczestniczącymi w procesie wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób z niepełnosprawnościami.

### **6.1 Finansowanie Programu.**

Podstawowymi źródłami finansowania zadań zawartych w niniejszym Programie będą środki:

- budżetowe samorządu województwa, powiatów i gmin,
- Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Europejskiego Funduszu Społecznego,
- środki UE w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027,

- podmiotów publicznych i niepublicznych działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami,
- środki zewnętrzne pozyskiwane przez organizacje pozarządowe i inne organizacje pożytku publicznego.

Na realizację działań w ramach poszczególnych priorytetów Programu planuje się przeznaczyć środki finansowe wg poniżej szczegółowości:

Priorytet I: Profilaktyka i ograniczanie skutków niepełnosprawności - 26 mln zł,

współfinansowanie:

- ✓ ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, będących w dyspozycji Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 24 mln zł
- ✓ z budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 2 mln zł

Priorytet II: Aktywizacja społeczna osób z niepełnosprawnościami - 1,5 mln zł,

współfinansowanie:

- ✓ ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, będących w dyspozycji Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 1,2 mln zł
- ✓ z budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 0,3 mln zł

Priorytet III: Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami - 48 mln zł,

współfinansowanie:

- ✓ ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych - 45 mln zł
- ✓ z budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 3 mln zł

Priorytet IV: Zapewnienie dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami - 57.135.000 zł,

współfinansowanie:

- ✓ ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych - 57 mln zł
- ✓ z budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego - 135 tys. zł

Należy podkreślić, że zakres realizacji działań ujętych w Programie w znacznej części uzależniony będzie od wielkości środków finansowych:

- własnych podmiotów realizujących zadania na rzecz osób z niepełnosprawnościami,
- Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych określa zadania zawarte w Programie, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Od wielkości tych środków, przyznawanych co roku, według algorytmu, samorządowi województwa i samorządom powiatowym zależeć będzie realizacja niektórych zaplanowanych w programie działań.

Ponadto, istotnym elementem możliwości finansowania zadań określonych w Programie będzie zdolność podmiotów wdrażających, do pozyskiwania dodatkowych środków zewnętrznych, w tym z RPO WiM 2014-2020, a szczególnie z UE w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2021-2027, na realizację części przyjętych celów.

Zadania Programu, zlecane organizacjom pozarządowym działającym na rzecz osób z niepełnosprawnościami uzależnione będą od wielkości środków finansowych przewidzianych corocznie w budżecie Samorządu Województwa i samorządów powiatowych oraz możliwości pozyskiwania przez te organizacje środków z innych źródeł.

Realizacja części działań podejmowanych w ramach wdrażania Programu nie wymaga dodatkowych nakładów finansowych i nie będą one realizowane systematycznie.

## **6.2 Harmonogram i monitorowanie realizacji Programu.**

Do oceny efektów wdrażania Programu niezbędne jest jego permanentne monitorowanie, które odbywać się będzie systematycznie, nie rzadziej niż co dwa lata. Monitoring Programu będzie prowadzony poprzez analizę poziomu realizacji wskaźników osiągnięcia celów, na podstawie sprawozdań własnych, informacji zebranych z powiatów i gmin oraz innych podmiotów i instytucji współpracujących przy jego wdrażaniu. Materiał posłuży do opracowania okresowych Raportów z wdrażania Programu zawierających wnioski i rekomendacje dotyczące jego bieżącej realizacji. Do monitoringu i ewaluacji Programu zostanie powołany Zespół do monitoringu i ewaluacji „*Wojewódzkiego Programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026*”, w skład którego wejdą przedstawiciele podmiotów i instytucji realizujących zadania na rzecz środowiska osób z niepełnosprawnościami. Wojewódzki program ma charakter ramowy, natomiast poszczególne działania, sposób i czas ich realizacji, podmioty realizujące, źródła finansowania oraz wskaźniki osiągnięcia celów określa poniższy Harmonogram.

**Tabela 2. Harmonogram realizacji „Wojewódzkiego programu wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób z niepełnosprawnościami na lata 2021-2026”.**

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Źródła finansowania	Podmioty realizujące	Wskaźniki osiągnięcia celu
<b>Cel strategiczny: Osoby z niepełnosprawnościami w pełni, na równych prawach z innymi obywatelami korzystają z przysługujących im praw i uczestniczą w życiu rodzinnym, społecznym i zawodowym</b>					
<b>1. Cel operacyjny: Ułatwienie dostępu do usług w zakresie zapobiegania niepełnosprawności oraz ograniczania jej skutków.</b>					
Wczesne wykrywanie wad rozwojowych i rehabilitacja dzieci zagrożonych niepełnosprawnością	2021 rok	2026 rok	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - podmioty publiczne i niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami	Liczba dzieci objętych działaniami na rzecz wczesnego wykrywania wad rozwojowych.
Inwestycje w infrastrukturę społeczną, służącą świadczeniu usług opiekuńczo-rehabilitacyjnych osobom z niepełnosprawnościami	2021 rok	2026 rok	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty publiczne i niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba osób z niepełnosprawnościami, które skorzystały w środowisku lokalnym z obiektów służących rehabilitacji, wspartych m. in. ze środków PFRON.
Opracowywanie i wdrażanie lokalnych programów i projektów dotyczących zapobiegania niepełnosprawności i ograniczania jej skutków, w tym propagowanie zdrowego stylu życia.	2021 rok	2026 rok	samorzady powiatów i gmin,	- samorzady: powiatów i gmin, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba uczestników wdrożonych lokalnych programów i projektów dotyczących zapobiegania niepełnosprawności i ograniczania jej skutków.
Podejmowanie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania wypadkom drogowym, wodnym, przy pracy oraz w gospodarstwach rolnych i domowych.	2021 rok	2026 rok	środki własne: - jednostek Policji, - Wojewódzkiego Ośrodka Ruchu Drogowego, - Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, - Państwowej Inspekcji Pracy, - Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego,	- Komendy: Wojewódzka i Powiatowe Policji, - Warmińsko-Mazurska Rada Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, - Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, - Okręgowy Inspektorat Pracy Państwowej Inspekcji Pracy, - Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	Liczba uczestników realizowanych programów i inicjatyw w zakresie ochrony zdrowia psychicznego.  Liczba osób z niepełnosprawnościami, którym dofinansowano uczestnictwo w turnusie rehabilitacyjnym.
Opracowywanie i wdrażanie lokalnych programów i inicjatyw ochrony zdrowia psychicznego.	2021 rok	2026 rok	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - Europejski Fundusz Społeczny,	- samorzady: województwa, powiatów i gmin, - administracja rządowa	

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Źródła finansowania	Podmioty realizujące	Wskaźniki osiągnięcia celu
<b>2. Cel operacyjny: Zwiększenie aktywnego udziału osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin w życiu społecznym.</b>					
Zintensyfikowanie działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami, - Kuratorium Oświaty w Olsztynie	Liczba osób korzystających z usług ośrodków wsparcia świadczących specjalistyczne, terapeutyczne i opiekuńcze usługi dla osób z niepełnosprawnościami. Liczba dzieci
Rozwój ośrodków wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin – usługi terapeutyczne, rehabilitacyjne, psychologiczne, warsztaty dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba dzieci z niepełnosprawnościami objętych pomocą psychologiczno-pedagogiczną na terenie przedszkola lub szkoły. Liczba placówek edukacyjnych dostępnych dla dzieci z niepełnosprawnościami.
Inicjowanie organizowania szkoleń dla kadry podmiotów wpierających aktywny udział osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym i integracji ze środowiskiem.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba osób z niepełnosprawnościami uczestniczących w lokalnych programach i projektach na rzecz aktywizacji społecznej. Liczba wolontariuszy pracujących na rzecz osób z niepełnosprawnościami.
Wspieranie opracowywania i wdrażania lokalnych programów i projektów na rzecz aktywizacji społecznej osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,	Liczba organizacji pozarządowych, którym dofinansowano realizację zadań z zakresu rehabilitacji społecznej, w tym ze środków PFRON i budżetu samorządów terytorialnych.
Promowanie wolontariatu na rzecz osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Europejski Fundusz Społeczny,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba osób z niepełnosprawnościami,

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Źródła finansowania	Podmioty realizujące	Wskaźniki osiągnięcia celu
Wspieranie działań organizacji pozarządowych w zakresie rehabilitacji społecznej, integracji i budowania pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty, publiczne i niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	uczestniczących w zadaniach z zakresu rehabilitacji społecznej, realizowanych przez organizacje pozarządowe. Liczba osób z niepełnosprawnościami korzystających z kręgów wsparcia.
Rozwój nowych form i metod wsparcia osób z niepełnosprawnością w środowisku lokalnym, w tym tworzenia kręgów wsparcia	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Europejski Fundusz Społeczny, - PFRON	- jednostki samorządu terytorialnego - podmioty publiczne i niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnością, - organizacje pozarządowe	Liczba samorządów, w których funkcjonują kręgi wsparcia. Liczba nowych podmiotów wspierających nowe usługi dla osób z niepełnosprawnościami.
Rozwój usług społecznych na rzecz osób z niepełnosprawnościami	2021 rok	2026 rok	- jednostki samorządu terytorialnego, - administracja rządowa, - środki UE, - PFRON	- samorządy powiatów i gmin - organizacje pozarządowe, - podmioty publiczne i niepubliczne	
<b>3. Cel operacyjny: Zwiększenie aktywności osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.</b>					
Podejmowanie działań aktywizujących osoby z niepełnosprawnościami, z wykorzystaniem instrumentów aktywnej integracji o charakterze zawodowym.	2021 rok	2026 rok	- Fundusz Pracy, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - instytucje rynku pracy, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami, - podmioty ekonomii społecznej	Liczba instrumentów aktywnej integracji o charakterze zawodowym, skierowanych do osób z niepełnosprawnościami. Liczba osób z niepełnosprawnościami zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej.
Wspieranie rozwoju samozatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- Fundusz Pracy, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny,	- instytucje rynku pracy, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,	Liczba osób z niepełnosprawnościami bezrobotnych, poszukujących pracy i niepozostających w zatrudnieniu, które podjęły prace, w tym w ramach samozatrudnienia.
Inicjowanie tworzenia podmiotów ekonomii społecznej wspomagających proces rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, w tym z zaburzeniami psychicznymi (CIS, KIS, ZAZ, spółdzielnie socjalne).	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Europejski Fundusz Społeczny, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - instytucje rynku pracy, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej	Liczba osób z niepełnosprawnościami korzystających ze szkoleń,

Działania	Od kiedy	Do kiedy	Źródła finansowania	Podmioty realizujące	Wskaźniki osiągnięcia celu
Wspieranie tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Fundusz Pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- Europejski Fundusz Społeczny,</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- instytucje rynku pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej</li> </ul>	treningów aktywizujących i treningów pracy
Organizowanie szkoleń, treningów aktywizujących i treningów pracy, motywujących osoby z niepełnosprawnościami do podejmowania aktywności zawodowej.	2021 rok	2026 rok	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Fundusz Pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- Europejski Fundusz Społeczny</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- samorządy: województwa, powiatów i gmin,</li> <li>- instytucje rynku pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>- podmioty ekonomii społecznej</li> </ul>	
Wspieranie poradnictwa zawodowego połączonego z ukierunkowaniem zawodowym i szkoleniowym oraz pośrednictwem pracy dla osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Fundusz Pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- Europejski Fundusz Społeczny</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- samorządy: województwa, powiatów i gmin,</li> <li>- instytucje rynku pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami</li> </ul>	
Promowanie i upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami,	2021 rok	2026 rok	<ul style="list-style-type: none"> <li>- samorządy: województwa, powiatów i gmin,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- Europejski Fundusz Społeczny,</li> <li>- podmioty niepubliczne działające na rzecz osób niepełnosprawnych,</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- samorządy: województwa, powiatów i gmin,</li> <li>- instytucje rynku pracy,</li> <li>- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,</li> <li>- podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,</li> <li>- podmioty ekonomii społecznej</li> </ul>	



<b>4. Cel operacyjny: Poprawa zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.</b>						
Inicjowanie podejmowania działań zmierzających do zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjno-komunikacyjnej osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Fundusz Dostępności, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty publiczne i niepubliczne	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty publiczne i niepubliczne	Liczba podmiotów użyteczności publicznej, które podjęły działania mające na celu zapewnienie dostępności architektonicznej osobom z niepełnosprawnościami Liczba podmiotów użyteczności publicznej, które podjęły działania zmierzające do poprawy dostępności cyfrowej osobom z niepełnosprawnościami	
Dofinansowanie zadań dotyczących zapewniania dostępności architektonicznej w obiektach służących rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty publiczne i niepubliczne	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami	Liczba podmiotów użyteczności publicznej podejmujących działania na rzecz zapewniania dostępności informacyjno-komunikacyjnej osobom z niepełnosprawnościami.	
Likwidacja barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, w związku z indywidualnymi potrzebami osób z niepełnosprawnościami.	2021 rok	2026 rok	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	- samorządy: województwa, powiatów i gmin, - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, - podmioty niepubliczne działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami,	Liczba osób z niepełnosprawnościami, które skorzystały z dofinansowań likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, w związku z ich indywidualnymi potrzebami	